

Sverigekontakt

En tidning för all världens svensktalande | Nr 2 juni 2025

Ukraina

Gammalsvenskby i ord och bild

En stipendiat berättar

Årsmötet 2025

FRÅN DICKSONSGATAN

När jag kommer till arbetet i föreningens hus här på Dicksonsgatan ligger det ofta en att-göra-lista på mitt skrivbord. Det är jag själv som har lämnat den där dagen innan. Det ökar styrfarten morgonen därpå att man har sin lista som en liten krävande arbetsledare mitt framför tangentbordet. På listan står uppgifter, och bakom uppgiften finns en tom ruta, som jag har ritat dit själv. Den får jag bocka i när uppgiften är genomförd. Det känns mycket bättre att boka av en uppgift än att stryka över den, tycker jag. Då får man vid dagens slut en lång lista över sådant som uträttats. Ett facit över en lyckad och produktiv arbetsdag. Är idén.

Men så en dag hade en tidig morgon blivit till lunch utan att en enda bock ritats i en enda ruta. Listan låg kvar lika obockad som den varit kvällen före. Nej, tänkte jag. Det här är inte bra. Jag har tydligen inte gjort nånting.

Så, vad hade då ägt rum denna förmiddag? Vid närmare självvranssakan visade det sig att jag hade svarat på mejl, och pratat i telefon. Samtalen via mobil och tangentbord hade sträckt sig mellan Dicksonsgatan och Amsterdam, New York, Reykjavik, Tokyo och Anchorage. Det kunde man inte ha anat utifrån, eftersom jag uteslutande talat och skrivit svenska hela denna förmiddag. Listhaveriet började kännas uthärdligt i ljuset

av vad jag får ägna mig åt hela dagarna.

Svenskan pågår för fullt runt om på jorden. Den talas i familjer, mellan utflyttade och deras anhöriga i Sverige, på företag och i klassrum. Någon som ska köpa sommarstuga i Sverige tar sina första stapplande steg på en kvällskurs i Nederländerna och snubblar omedelbart på u-ljudet. Och det är Sverige-kontakt som får bevittna allt detta och dra ett litet strå till stacken när svenskan och svenska traditioner behöver stöd för att klara sig. Om de som talar svenska vill det. Vi tränger oss inte på.

Nu åter till min att-göra-lista.

Sofia Tingsell
Generalsekreterare
sofia.tingsell@sverigekontakt.se

Sparreviken

Barn som bor utomlands och läser kompletterande svenska kan få bidrag till lägeravgiften på Sparreviken. Sparreviken ordnar storartade sommarläger i Bohuslän för barn och ungdomar, som brukar bli riktiga minnen för livet för dem som är där. Det kan finnas platser kvar till sommarens läger. Sök direkt på sofia.tingsell@sverigekontakt.se för att söka stipendium för en del av lägeravgiften.

Höstens konferenser

Under hösten äger fler konferenser rum, där Sverigekontakt medverkar eller står för det mesta av planeringen.

Årets Baltikumkonferens blir i Vilnius, Litauen, den 24–26 oktober. Konferensen inleds med en mottagning på Sveriges ambassad och följs av två dagar med föreläsningar och workshopar om svenska språket, litteraturen och samhället. Konferensen är ett samarrangemang mellan Sverigekontakt och Svenska institutet.

Svenska utlandsskolors förening arrangerar två konferenser under hösten, i vilka Sverigekontakt kommer att medverka. Den första äger rum i Dublin och vänder sig till lärare i kompletterande svenskundervisning i Europa. Den andra äger rum på Costa del Sol och vänder sig till svenska skolor i Europa.

Vårt läromedel

Svensktalande familjer utomlands vill ofta att barnen ska få undervisning i svenska, för att lära sig läsa på svenska, kunna prata med familjen i Sverige och kanske så småningom kunna återvända till Sverige för studier eller arbete. De här barnen kan svenska på ett sätt som skiljer sig från hur barn i Sverige kan svenska. Och de är heller inte vanliga inlärare. Den här gruppen barn går ofta på kompletterande svenskundervisning en kväll i veckan. Det finns inga läromedel som vänder sig specifikt till den här gruppen. Men snart är det premiär för vårt läromedel för den kompletterande svenskundervisningen. *Kom heter det.*

Om Ukraina

Under våren har Sverigekontakt på olika sätt fokuserat på Ukraina och de gamla relationerna mellan Ukraina, Sverige – och Sverigekontakt. I det här numret kan man läsa om ett seminarium som vi ordnat tillsammans med Riksarkivet. Vi har också fokuserat särskilt på att ge stipendier för studier i Sverige för sökande från Ukraina.

Sommarkursen

Årets sommarkurs för vuxna svenskstuderande är i år förlagd till Axevalla folkhögskola i Västergötland den 14 juli till 1 augusti. Det kan finnas platser kvar – mejla sofia.tingsell@sverigekontakt.se eller gå in på hemsidan för information: sverigekontakt.se

Sverigekontakt
utges av
föreningen Sverigekontakt

Föreningen Sverigekontakt har medlemmar över hela världen som talar svenska och är intresserade av Sverige, svenskt språk och svensk kultur. Föreningen är en ideell organisation med ursprungligt ändamål att hjälpa svenskar och svenskättlingar i utlandet att bevara kontakten med det gamla landet. Numera är verksamheten framför allt inriktad på att främja det svenska språket i världen.

**Redaktör och
ansvarig utgivare:** Sofia Tingsell

Tryck: Trefraf 2025
ISSN 0346-2439

Layout: Designstudio And Yellow

Sverigekontakt
Box 53066
SE-400 14 Göteborg
Tel. 031-81 86 50
info@sverigekontakt.se
Besöksadress: Dicksonsgatan 6

Bankgiro: 420-5670

Sverigekontakt 2/2025

112:e årgången
Lösnummerpris 30:00 kronor.

För ej beställda manus ansvarar ej.

www.sverigekontakt.se

Omslag: World of Volvo
Foto: Eva Hedencrona

ORDFÖRANDEN HAR ORDET

Livet är fullt av möten. Det ligger i kontaktbegreppet, något som vi värder oss om i vår förening. Möten med gamla bekanta, präglade av återseendets glädje. Möten med tidigare okända, snarare fyllda av nyfikenhet och kanske förväntningar.

Men livet har också sina avsked. Några är planerade, kanske dramatiska på sitt sätt men trots allt väntade. Framför allt är de inte nödvändigtvis definitiva. Och så har vi de obönhörligt slutgiltiga, de smärtsamma som omöjliggör all vidare kontakt.

Den senaste tiden har ur vår förenings perspektiv medfört allt detta. Den gångna veckohelgen (när detta skrivs) var det årsmöte i Göteborg. Väl förberedda möten, i betydelsen 'sammanträden', hör till en sådan tilldragelse, men också de personliga mötena får sin beskärda del. Man träffar medlemmar som man känt länge och har hunnit att bli vän med, och man gör en del nya bekanskap som man förhoppningsvis kommer att lära känna bättre efterhand.

När det är som gått sedan förra årsmötet summeras, finner man ofta också att det är några tidigare medlemmar som lämnat föreningen för alltid. Vi tvingades i år konstatera tre särskilt tunga sådana förluster, före detta ledamöter av vår styrelse som under många år gjort föreningen ovärderliga tjänster. I tidigare nummer av tidningen har Gunvor Flodells och Angela Falkengrens bortgång uppmärksammats. I sistlidna månaden april lämnade Sune Johansson jordelivet. Han begravdes dagen efter det som skulle blivit hans 92-årsdag.

Sune fick således ett långt liv. En mycket stor del av detta ägnade han åt svenskundervisningen utomlands. För det första var han själv svensklektor under sammanlagt åtskilliga år vid universitet i Schweiz, Nederländerna och Tyskland. Men han var också länge verksam vid Svenska institutets enhet för svenskundervisning.

Själv lärde jag känna Sune då han var knuten till Tyska institutionen vid Göteborgs universitet, som också var mitt universitet. Som nybliven professor i nordiska språk i Stockholm i början av 1980-talet blev jag ånyo kontaktad av Sune, som engagerade mig som ordförande i den lektoratsnämnd som också sorterade under Svenska institutet. Det var alltså han som med sitt brinnande intresse för svenskundervisningen utomlands introducerade mig i denna verksamhet, som sedan dess varit en så viktig del av mitt eget liv, och som nästan lika länge givit mig anledning att samarbeta med Sune i hans olika kapaciteter.

Efter sin aktiva tid på Svenska institutet

återgick Sune en period till svenskundervisning på Humboldtuniversitetet i Berlin. Efter pensioneringen kom han att ingå i vår styrelse. Hans insatser där var synnerligen betydelsefulla.

Med sitt lugn och sin eftertänksamhet, med sina välgrundade överväganden, med sin långa erfarenhet av fältet och gedigna kunskap om alla administrativa formaliteter var han en klippa i styrelsearbetet. Till detta kommer hans godmodiga humor och alltid träffsäkra kommentarer, som aldrig hindrade det allvar och den ansvarskänsla han visade inför den huvudsakliga uppgiften. Vi tackar dig, Sune, för din alltid pålitliga arbetsinsats och din aldrig sviktande vänskap. Saknaden känns svår, men du lämnar ett ljust och vackert minne efter dig.

Ett annat, ganska utdraget, avsked som vi stått inför under året föregicks av Lars Bergmans beslut att lämna posten som generalsekreterare. Detta uppbrott innebär lyckligtvis inget omedelbart slut på våra mellanhavanden. När Lars nu med ålderns rätt lämnat sitt uppdrag, har han sört för en ansvars- och omsorgsfull överlämning till sin efterträdare Sofia Tingsell. Förutom att han formellt gått parallellt med Sofia under delar av hösten, har han också beredvilligt och generöst ställt sig till förfogande för konsultation närhelst så behövts.

Lars har med sin energi, sin idériedom och sin allmänna skicklighet att hantera både väntade och mera hastigt uppkomna situationer haft en förmåga att tillföra föreningens nya dimensioner. I fråga om relevans för omgivningen och efterfrågan på föreningens tjänster har Lars fört upp föreningen till en ny nivå. Till detta har också hans lätta humör och näst intill oförmåga att säga nej bidragit högst betydligt.

Det här skall vi naturligtvis ordna, har varit Lars standardsvar. Det är sådant alla vill höra. Någon kanske undrar hur vi nu skall klara oss i fortsättningen, utan tillgång till Lars alltid positiva syn på saker och ting. Jo, det skall givetvis gå bra. Ingen kan efterlikna Lars i allt, men Sofia har sina egna idéer och en god grund att stå på. Om inte annat har vi lärt oss av Lars: Det här skall vi naturligtvis ordna! Och om vi känner oss villrådiga någon gång, då slår vi en signal, och så kommer du säkert farande som en virvelvind.

Tack, Lars, för de fantasiska år du skänkt föreningen på ditt oafterhärmliga sätt. Och tack, ni alla, för året som gått! – God sommar!

Bo Ralph

Årsmötet 2025

Lördagen den 24 maj hade Sverige-kontakt sitt årsmöte, i år, som många tidigare år, i Göteborg.

Årets årsmöte gick av stapeln i Göteborg lördagen den 24 maj, i enlighet med kallelsen i förra numret av Sverigekontakt. Också i år hade Sverigekontakt möjlighet att ha årsmötesförhandlingarna och den efterföljande middagen på the Royal Bachelors' Club på Skyttegatan 1, mitt emot föreningens hus. Där möttes ett 30-tal föreningsmedlemmar.

Under året har Sverigekontakts styrelse haft en vakans, sedan Sofia Tingsell tillträtt arbetet som generalsekreterare. Charlotta Johansson, från Svenska institutet har nyligen gått i pension, efter att i många år suttit i överstyrelsen och bidragit till föreningens arbete. Två nya styrelseledamöter valdes därför i enlighet med valberedningens förslag i i Sverigekontakts överstyrelse: Christina Nilroth och Viktor Hennius. Båda presenterade sig för årsmötet. Christina Nilroth kommer från näringslivet där hon i många år haft ledande poster, och även arbetat med internationella

kulturutbyten. För närvarande är Christina Nilroth honorärkonsul för Island i Göteborg.

Viktor Hennius är verksam som program manager på Svenska Institutet. Viktor Hennius var länge lektor på Svenska centret i Minsk, och har god kännedom om svensk-studerande utomlands.

Inga motioner hade kommit in till årsmötet, men flera medlemmar berättade om sin verksamhet. Camilla Kåla rapporterade från Helsingfors och Per-Hugo Kristenson berättade om sin tid i svenskamerika.

Efter årsmötesförhandlingarna serverades ett glas cava utanför den stora matsalen. Därefter slog sig föreningens medlemmar ner i den helt träinklädda matsalen, som skapats för att påminna om interiören på ett skepp, eftersom husets ursprungliga ägare var verksamma inom Göteborgs redarinäring. En göteborgskt fulländad skaldjurstoast stod först på menyn och därefter följde piggvar med smörad vitvinssås med smak av pernod. Middagen rundades av med en liten len citronbrülé. Kaffet intogs i

salongen och för den som ville fanns möjlighet att smaka på klubbens egen whiskey.

Dagen efter, på söndagen, samlades medlemmarna åter på det nybyggda World of Volvo, strax bortanför Liseberg. Under en timme guidades vi runt och fick inblickar i såväl idéerna bakom den storslagna arkitekturen (bara byggnaden är värd ett besök!) som i Volvos utveckling från barndom till konceptbilar.

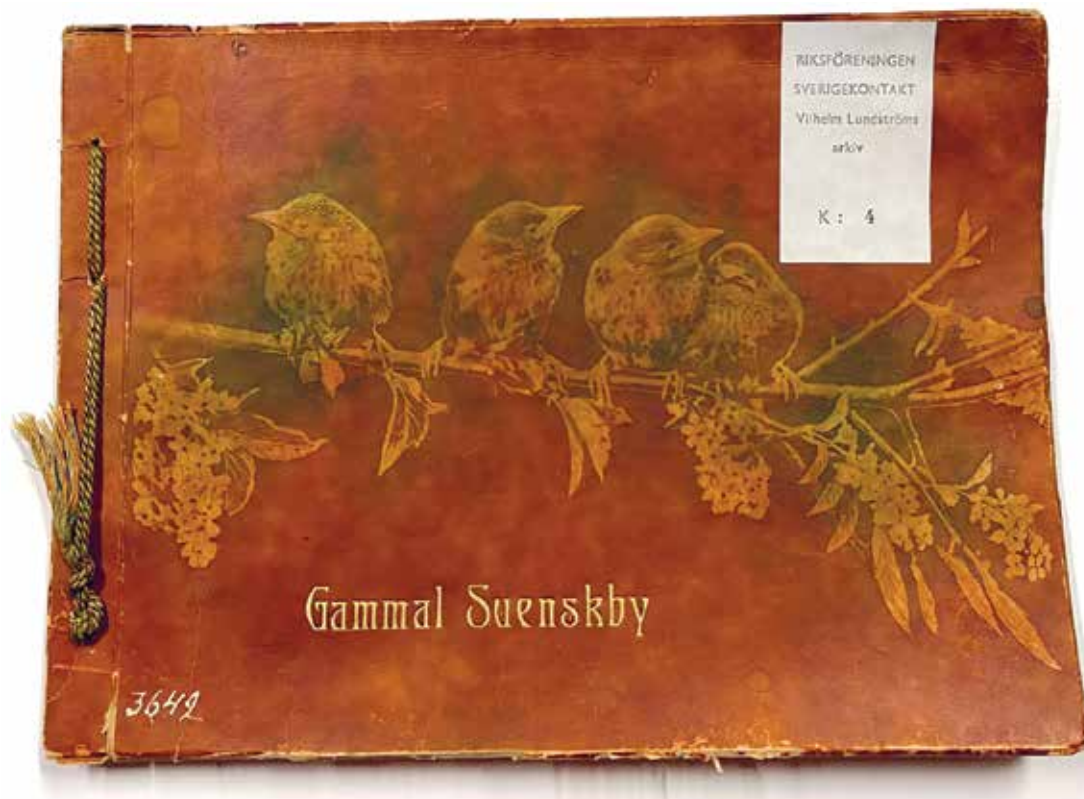
Så gick hela helgen i Göteborgs glansdagens tecken, men såväl rederier som biltillverkning – och Sverigekontakt förstås, som precis som Volvo lever vidare och utvecklas i takt med att världen förändras.

Viktor Hennius och Sofia Tingsell

Camilla Kåla

Gammalsvenskby i ord och bild

I Sverigekontakts samlingar finns många kulturhistoriskt värdefulla föremål. Ett av dem är det fotoalbum med bilder från Gammalsvenskby i Ukraina som föreningens grundare, Vilhelm Lundström, fick i gåva av byn på sin 50-årsdag 1919. Vilhelm Lundströms arkiv handhas av Riksarkivet i Göteborg, och den 24 april stod albumet i fokus för ett seminarium som Sverigekontakt anordnade tillsammans med Riksarkivet. Hela föreläsningssalen var full och det fanns en kö med reserver som också önskade sig en plats.

Hedman och Gammalsvenskby

Seminariets huvudtalare var författaren och historikern Jörgen Hedman, som ägnat många decennier åt Gammalsvenskby, byborna och deras öden. Hedmans intresse för Gammalsvenskby startade egentligen med ett intresse för Dagösvenskarna i Estland. Hedman, som är finlandssvensk, hade en mormor, som bodde med familjen. Hennes skolgång hade ägt rum i S:t Petersburg, där hon varit klasskamrat med flera barn från Gammalsvenskby, som hade stipendium för studier på svenska på Katarinaskolan i S:t Petersburg. Barnen från skolan förblev mormors vänner livet ut. Hedmans efterforskningar började på 1980-talet i svenska arkiv där han fann skattehandlingar om Dagösvenskarna från 1564. Via arkiv i Estland följde han Est-

landssvenskarna vidare i kyrkböcker och enkla folkräkningar ända fram till tiden för deras flytt till Ukraina.

Hedman berättade Gammalsvenskbys historia på en knapp timme och visade bilder från byns och människornas historia.

Historien börjar

Historien började i 1700-talets Estland, när en grupp bönder, som sedan 1300-talet talat svenska, tvingades flytta från estländska Dagö till ett område vid floden Dnjepr i Ukraina. De blev lovade större markytor, en egen kyrka och en svensktalande präst, men flytten var ändå knappast frivillig. Ungefär tusen Dagöbor gav sig av på hösten 1781. Med sig hade de hästar och oxar, alla redogjorda för i ryska register. Bara hälften av de tusen Dagöborna kom fram. De andra hade duktat under av sjukdom på vägen.

Livet i Gammalsvenskby började inte bra. De utlovade färdigsådda åkrarna visade sig vara tomma landområden och det fanns varken kyrka, skola eller svensktalande präst på plats. Under ytterligare flera år av umbäranden sjönk invånarantalet till 134 personer. Det var från dessa drygt hundra personer som dagens, eller det som var dagens Gammalsvenskby härstammar. Under en period i början av 1900-talet blomstrade Gammalsvenskby. Byn hade också ofta en finlandssvensk tillrest präst som hjälpte till att hålla svenskan vid liv, och det fanns ända fram till våra dagar människor

som talade svenska som sitt modersmål.

Konflikter kring byn

Gammalsvenskby kom att ligga i skottlinjen för de flesta av 1900-talets stora konflikter i området. Den ryska revolutionens strider böljade fram och tillbaka med Dnjepr, och den lilla byn, som frontlinje. Under det sena 1920-talet hotade en hungerkatastrof, när alla matförråd var plundrade och brända. En svensk missionär kom till undsättning med ett skepp lastat med förnödenheter.

Intresset för Gammalsvenskby i Sverige väcktes redan i början av 1800-talet och under 1900-talets början fanns det vi idag skulle kalla ett nätverk med intresse för svenskbyborna, deras språk och kultur. En av dem var Vilhelm Lundström. Hans vänskap med människorna i Gammalsvenskby kom att bli underlaget för vårt seminarium.

Men Gammalsvenskby har idag hamnat i ytterligare en konflikt. Rysslands krig mot Ukraina har inneburit att byn är helt förstörd. Kyrkan ligger i spillror och alla invånare utom ett tiotal har flytt till andra länder eller närliggande områden. Jörgen Hedman hyste inte så stort hopp om att byn ska kunna byggas upp igen:

– När unga människor har börjat studera och träffat en partner någon annan stans – vill de verkligen återvända då?

Text: Sofia Tingsell

Bild: Karl-Magnus Johansson

Vardagsliv i Gammalsvenskby kring 1915.

Från Kyrkeruds folkhögskola

Min väg till det svenska språket och kulturen

Under våren och hösten studerar Oeksandra Vasylenko från Ukraina på den svenska folkhögskolan Kyrkerud, med stipendium från Sverigekontakt. Så här berättar hon om sin väg mot svenskan, Sverige och svenskarna!

Alla vet att det mest effektiva sättet att lära sig ett främmande språk är att befinna sig i en språkmiljö. När jag först började intressera mig för det svenska språket och kulturen, kunde jag inte ana att jag skulle få en så unik möjlighet. Men tack vare Sverigekontakt blev det möjligt.

I höstas skickade jag in en ansökan till en folkhögskola och blev antagen. Jag vill särskilt lyfta fram det fantastiska stöd och den stora öppenheten för dialog som jag mötte både från Sverigekontakt och från skolans ledning, dit jag skulle komma för att studera under en hel termin.

Jag måste erkänna att jag hade vissa

farhågor inför flytten, men det visade sig vara helt obefogat. Redan från första dagen på skolan blev jag varmt välkommen av både lärare och studenter.

Det första som verkligen överraskade mig var mångfalden bland studenterna. Jag hade förväntat mig att träffa mest unga människor under 25, men jag hade fel – här studerar människor i alla åldrar, vilket var en mycket positiv överraskning för mig.

Den skolan jag kom till har en konstnärlig inriktning – något som också kom som en överraskning, eftersom jag aldrig tidigare sett mig själv som en kreativ person. Men det visade sig vara en stor fördel. Språkinläringen kombinerades med konstnärligt arbete, vilket hjälpte mig att slappna av och uttrycka mig på nya sätt. Jag blev särskilt intresserad av keramik. Att arbeta med lera är mycket avkopplande och ger stor estetisk tillfredsställelse.

En annan speciell sak med skolan är dess läge. Den ligger vid en sjö, omgiven

av grönska och skog. Atmosfären är utan tvekan både inspirerande och rogivande.

Att studera språket tillsammans med personer som har svenska som modersmål var både motiverande och utmanande. Till en början var det svårt för mig att hänga med i samma takt som mina klasskamrater, men lärarna gjorde allt de kunde för att stödja mig. Ett särskilt värdefullt initiativ var att tillsammans med några lärare – som tidigare undervisat inom SFI och nu arbetar med utländska studenter – ta fram ett individuellt studieplan för mig.

Tack vare detta stöd beslutade jag mig för att stanna en termin till och fortsätta mina studier. Jag hoppas att ännu en termin och det professionella stödet kommer att föra mig närmare mitt mål – att behärska det svenska språket bättre och fördjupa min förståelse för Sveriges kultur.

Text: Oleksandra Vasylenko

NO
MOTOR-DRIVEN
SCOOTERS
(A.M.C. 64.03)

Det ska va' kul att plugga svenska!

Årets nätverkskonferens för svenska skolföreningar i Nordamerika hölls denna gång i glammiga och soldränkta Los Angeles. Fokus låg på hur vi lyckas hålla elevernas intresse för kompletterande svenska vid liv, särskilt i klasser med barn i spridda åldrar och med skilda språkkunskaper. Experterna gav oss svar på våra frågor.

– Ordet hen, det förstår jag mig faktiskt inte på, säger en representant för en av skolorna på amerikanska östkusten. Det är inget vi lär ut på vår skola.

Ett sus går igenom publiken. Vi befinner oss i Los Angeles på nätverkskonferens för svenska skolföreningar i Nordamerika, där ett femtiotal lärare och styrelsemedlemmar sammansträlat över en helg i mars för att utbyta erfarenheter, diskutera samarbeten och ta del av intressanta föreläsningar. Det är söndag och Sofia Tingsell, fil.dr. i nordiska språk och generalsekreterare för Sverigekontakt, är mitt uppe i sin föreläsning om hur det svenska språket förändras. Hon väntar tålmodigt medan debatten rullar på.

– Men hen är ju ett jättefuffigt ord, konttrar en skola på västkusten med. Perfekt när du inte vet om det handlar om en man eller en kvinna, eller hur personen i fråga identifierar sig. Det är ju så bökigt att behöva skriva han/hon, som en gjorde förr.

– Ja, men det känns som att hen ofta används även när vi faktiskt vet könet på personen – särskilt i media, svarar östkustrepresentanten.

Vissa av konferensdeltagarna hummar medhållande. Kanske går den politiska korrektheten i Sverige lite för långt ibland, muttras det. Men den överväldigande majoriteten är trots allt positivt inställd till ordet hen.

Som utlandssvenskar är vi väl medvetna om att vårt språk riskerar att stagnera ju längre vi bor utomlands. Och som lärare och styrelsemedlemmar på svenska utlandsskolor har vi ett ansvar gentemot våra elever att hålla oss uppdaterade på hur "kidsen" därhemma snackar, så att våra stackars barn inte riskerar att låta som 80-talister när de är på besök i Sverige. Det är just en av anledningarna till att vi träffas på dessa konferenser, för att utvecklas och lära oss av experter såväl som av varandra.

Men låt oss spola tillbaka bandet lite.

Det är fredag och konferensdeltagare från USA, Kanada och Europa har börjat trilla in på vårt eleganta boutiquehotell i kustsamhället Marina del Rey. De välkomnas med en svensk goodiebag från IKEA och en behövlig cykeltur för flygtrötta ben längs strandpromenaden i Venice Beach och Santa Monica. Vi susar fram på beach cruisers, förbi svajande palmer, lättklädda turister och populära sevärdheter som Muscle Beach, Santa Monica Pier och Venice Canals. I fjärran skimtar ruinerna av den totalförstörda stadsdelen Pacific Palisades. Los Angeles befinner sig fortfarande i chock efter de förödande bränderna som rasade i januari och vi är tacksamma för att konferensen kunde fortgå, trots allt.

Dagen avslutas med välkomstmtingel på hotellets uteterrass med utsikt över Marina del Reys småbåtshamn. Terrassen badar i ett varmt sken från den sjunkande solen och en osedvanligt kylig vind piskar barbordens vita dukar. Huttrandes står vi envist kvar utomhus – i Los Angeles är det alltid bra väder – tills ett par av borden välter och vi inser oss besegrade. Vi minglar vidare inomhus, och konversationerna leder osökt till hur vi alla hamnat i USA – oftast via jobb, kärlek eller studier – och varför vi engagerar oss i svenska skolan. Svaret är nästan alltid detsamma. För våra barns skull.

Lördagsmorgonen bjuder på mer klassiskt kaliforniskt vårväder. Vi sitter samlade i ett inglasat konferensrum och blickar ut över Stilla havet medan arrangörer och sponsorer välkomnar oss till konferensens. En behaglig, saltdoftande bris sveper in genom den öppna altandörren, som vi tyvärr får stänga på grund av ett envist stönande från sjölejonen som ligger och lapar sol på kajen utanför. Det är dags för helgens första föreläsning och vi vill kunna höra vad som sägs.

Temat för konferensen i år är "det ska va' kul att plugga svenska – inspiration

och konkreta tips på hur vi håller svenskan levande som andraspråk". För om det är något som små, ideella skolföreningar behöver hjälp med så är det att hålla elevernas intresse uppe för ett kompletterande språk när det är så mycket annat – sporter, amerikansk skola, vänner – som pockar på. Särskilt då vi oftast bara ses i ett par timmar en gång i veckan. Men att hitta experter som kan föreläsa om just detta är lättare sagt än gjort.

– Det är inte särskilt många som är specialiserade på det vi sysslar med, förklarar Susanne Arvidsson, viceordförande i styrelsen på Svenska skolan i Los Angeles och arrangör för årets konferens. Våra skolor drivs ofta av entusiastiska föräldrar som jobbar mer eller mindre gratis. Mammor som undervisar klasser med barn i spridda åldrar och med vitt skilda språkkunskaper. Det vi behöver är konkreta tips på hur man bäst lär ut kompletterande svenska till elever med olika förutsättningar. Och vi känner oss oerhört tacksamma över att ha lyckats hitta föreläsare som kan prata om just detta.

Först ut är Eva Hedencrona, adjunkt

Maria Isaacs

Lärarna i Nordamerika

i svenska, engelska och lingvistik samt förstelärare i svenska på Hvitfeldtska gymnasiet i Göteborg, som berättar om hur vi startar upp skriv- och läslusten, något som vi ständigt tampas med på våra skolor. Genom att utgå från ett enda ord förklarar Eva hur vi kan inspirera eleverna till att skriva en text, läsa ett stycke eller, för de yngre barnen, rita något som de associerar ordet med. En enkel och väl beprövad metod som fungerar för barn i alla åldrar.

Klockan närmar sig lunch. Men innan kurrande magar och jetlaggade hjärnor hunnit göra sig alltför påmind har Maria Isaacs, Waldorfpedagog, sångerska och sprudlande energiknippe, fått oss på fötter för lite spontan allsång. Med viss möda rör vi oss rytmiskt fram mellan bord och stolar till takterna av nordiska barnvisor – vissa fnissandes med breda leenden, andra med mer krystad framtoning. Vi är stelbenta svenskar, trots allt.

Efter en smarrig italiensk lunchbuffé ute på den soliga terrassen är det dags för helgens huvudföreläsare. Helene Nilsson är montessorit utbildad mellanstadie lärare på Europaskolan i Bryssel. Hon har dessutom gedigen erfarenhet av att arbeta som lärare i svenska som andraspråk. Men till skillnad från oss har Helene lyxen att få undervisa på heltid. Och hon vet vad som krävs för att kunna hantera en klass med elever där förmåga och ålder ofta skiljer sig åt.

– Alla ska med på tåget, säger Helene och visar upp ett färggrant litet tåg med lok och åtta vagnar. Det här tåget är ett individanpassat schema där jag fyller varje vagn med övningar som barnen kan jobba med i sitt eget tempo. Detta gör att varje elev får möjlighet till individuell undervisning och feedback, vilket i sig skapar lust och vilja till att lära.

Helene är en naturligt född pedagog, med sin lugna framtoning och sitt varma leende. Hon är full av idéer och sätter oss snabbt i arbete med att utforska diverse undervisningsmetoder och modeller som

Läsfixarna, Venndiagram, VÖL (vad eleverna vet, önskar veta och har lärt sig), begreppsinsläring samt kooperativt lärande såsom EPA-modellen, där eleven först tänker enskilt, diskuterar i par och slutligen med alla.

Vi fastnar särskilt för Grej of the Day, där eleverna lär sig minst en ny sak varje skoldag. De får sedan i läxa att återberätta det de har lärt sig för någon där hemma. Läraren ger även barnen en ledtråd till vad följande dags grej ska handla om. Syftet är att öka elevernas allmänbildning, väcka nyfikenhet och lusten att lära mer.

Klockan är tre på eftermiddagen. Efter ett par tre koppar kaffe är det dags för något som många har sett fram emot – gruppdiskussionerna. Det är här vi får möjlighet att bolla idéer med våra kollegor, och det pratas om allt ifrån effektiva undervisningsmetoder, lättläst material och hemläxor till hur vi bäst kommunicerar med föräldrar och behåller äldre elever som tenderar att sluta när det blir för mycket i deras primära skola. Som vanligt räcker inte tiden till, det finns så oändligt mycket att prata om.

Efter ett snabbt klädombyte och en uppfriskande promenad längs med vattnet möts vi upp i charmiga Fisherman's Village för att äta middag och fira att vår fantastiska samarbetspartner SUF (Svensk Utlandsundervisnings Förening) fyller 50 år. SUF:s Niki Orphanou håller tal och det skålas med champagne. Ett sorl av livliga röster fyller restaurangen och snart sjungs det för fullt med Maria Isaacs igen – denna gång helt utan stelbenthet.

Och så är vi åter på söndagen. Hende-batten och Sofias spännande föreläsning följs av Linda Blomdahl, Europaskoleinspektör på Skolverket, som presenterar sin nya bok *Skolcoachboken*. Linda ger oss konkreta tips på hur vi kan hjälpa våra elever att bli mer medvetna om vilket ansvar de själva har och hur de kan arbeta för att nå ett önskat resultat.

Efter en entusiastisk presentation av vad

På Getty Center

vi kom fram till under gårdagens gruppdiskussioner (det går bara inte att sluta diskutera), så avslutas årets nätverkskonferens med tacktal och kramar. Vissa skyndar i väg till flygplatsen medan andra dröjer sig kvar på terrassen och småpratar över lunch. För de som vill erbjuds en rundvandring på världsberömda konstmuseet Getty Center, högt beläget i Santa Monica Mountains med spektakulär utsikt över både hav och stad. Sitt rykte som betongdjungel till trots är Los Angeles en osedvanligt naturnära och vild metropol med något av det bästa som södra Kalifornien har att erbjuda precis runt knuten.

Vi tackar för den här gången och ser fram emot att upptäcka norra Kalifornien närmast, då Scandinavian School and Cultural Center i San Francisco så generöst har tagit på sig att arrangera nästa nätverkskonferens.

Text: Emeli Emanuelson

Reflexiva verb och ansvaret

Jag har ett nytt arbete – ganska nytt. Jag har arbetat som generalsekretärare för Sverigekontakt i ungefär ett halvår nu. Det betyder att mycket av det jag har ägnat mig åt på dagarna de senaste månaderna har varit nytt för mig. Och jag har inte vetat hur man ska göra. Jag har behövt lära mig.

Om jag hade haft en annan bakgrund hade jag kanske reflekterat mer över själva inläringen, eller det organisatoriska. Men nu har jag i några dagar istället varit upptagen av själva frasen *att lära sig något. Att lära sig*.

Lära sig är ett reflexivt verb på svenska. Att det är ett reflexivt verb betyder något. Det betyder att subjektet och objektet är densamma. Det kan uttryckas lite mindre grammatiskt: Det betyder att den som gör något och den som det händer något med är en och samma person. Och det i sin tur innebär att om jag vill kunna något, så måste jag manipulera och ordna med mig själv så att jag går från att inte kunna något till att kunna det. Det är det som är *att lära sig något*, *att jag lär mig något*.

Nu finns ju även den språkliga möjligheten att lära någon annan något. Jag kan *lära dig något*, du kan *lära mig något*. Men frågan är om det är sant. Du kan visa mig något eller förklara något, men själva inläringen, det som händer inuti mitt huvud eller min kropp, det måste jag själv åstadkomma. Om jag inte vill lära mig något, så kommer det högst sannolikt inte att hända, oavsett hur mycket du eller någon annan visar och förklarar. När inläring diskuteras tänker jag ofta på Torgny Lindgrens roman *Dorés bibel*, i vilken huvudpersonen har fått höra att det kan vara skadligt att lära sig läsa. Därför håller han som liten pojke blicken fast riktad mot ett kvistmärke i träet bredvid svarta tavlan när läraren i den lilla byskolan går igenom alfabetet, så att ingen läsinläring ska råka äga rum. Han *lär sig* inte.

Att det reflexiva i *att lära sig* har fog för sig tänker man också ofta på när man undervisar. Att lära ut något har sina

begränsningar. Man kan prata om, i mitt fall som gammal grammatiklärare, olika typer adverbial, göra det man menar är pedagogiska kategorier med tillhörande bilder och repetera omsorgsfullt och ändå visar det sig att en och annan student inte klarar tentan. Och det, säger den något nedslagna läraren till tröst, beror på att studenterna måste *lära sig* saker. Till syvende och sist måste de själva göra något med sitt eget medvetande. Subjektet och objektet är nämligen densamma.

Om vi nu är överens om att inläring är en reflexiv verksamhet så är det ju ovanligt lyckat att det reflekteras (!) också i språket. Det heter *att lära sig* på svenska och verbet är reflexivt på många andra språk också. Men inte på alla andra språk. På engelska kan man t.ex. *learn something*. Bara sådär! Som om kunskapen liksom gled in i subjektets medvetande utan att subjektet själv behövde bidra i den processen. På andra nordiska språk kan man också utlämna det ack så viktiga *sig*:et (eller *dig*:et om man talar till någon).

– *Du måste lära detta!* säger islänningen. Som svensktalande tycker jag att ansvaret sopas under den språkliga mattan. Du ska *lära dig* detta. Självt. Så tycker jag att det bör heta. Det blir tydligt vem som gör vad, och i det här fallet gör du hela jobbet med dig själv.

Att det på svenska heter att *lära sig* har också den fördelen att det för tanken ligger så nära till hands att tänka på lärande som möjligt för en själv. När jag inte kan något så kan jag åstadkomma en förbättring av läget helt på egen hand genom att *jag lär mig* det. Möjligen överskattar jag det språkliga uttryckets betydelse något, men jag har hoppfullt tänkt den här tanken om och om igen den senaste månaden:

– Oj, det här är nog något jag måste *lära mig*.

Det är således jag som tar mig själv i kragen och styr och ställer så att jag själv begriper hur något ska gå till. Det fungerar naturligtvis inte alltid. Jag stöter på patrull ibland. Men jag uppskattar ändå de reflexiva verbens tydliga utpekande av ansvaret.

Text: Sofia Tingsell

Foto: Unsplash

Skolreformer på gång

Vad händer med svenska som andraspråk och modersmålsundervisningen i Sverige?

Hej läsare av tidskriften för Föreningen Sverigekontakt! Jag, Anna Winlund, är från den här våren ny skribent på tidskriften och jag kommer att återkomma med spaningar från mitt arbetsliv, där flerspråkighet är en viktig komponent. Till vardags är jag universitetslektor i svenska som andraspråk och biträdande universitetslektor i ämnesdidaktik med inriktning mot svenska vid Göteborgs universitet. Jag rör mig alltså i gränslandet mellan språk och utbildningsvetenskap och är särskilt intresserad av frågor som rör utbildning i allmänhet – och flerspråkiga elevers situation i skolan i synnerhet.

Det här året har det varit extra mycket aktivitet inom skolans värld. De så kallade Tidöpartierna har varit angelägna om att förändra det svenska utbildningssystemet. Flera stora utredningar har presenterats och skickats vidare på remiss – vilket betyder att olika aktörer nu får tycka till innan besluten klubbas.

En utredning handlar om ett helt nytt betygssystem där ämnesbetyg ersätter kursbetyg. I det nuvarande systemet får gymnasieelever ofta flera slutbetyg i varje ämne, eftersom ämnet är indelat i flera kurser. Utredningen föreslår på sätt och vis en tillbakagång till ett äldre system, där gymnasieeleverna får endast ett slutbetyg i varje ämne. Utredningen föreslår också att det underkända betyget försvinner. Dessutom föreslås fler möjligheter för elever utan godkända betyg att ändå komma in på gymnasiet, särskilt på yrkesinriktade program. En annan utredning föreslår en rejäl omstöpning av lärarutbildningen: mer fokus på ämnesdidaktik och kognitionsvetenskap – och mindre utrymme för utbildningsvetenskapliga teorier om skolan och lärarrollen i ett större samhällsperspektiv. Antagningskraven till lärarutbildningen förväntas också höjas: från och med nu måste den som vill bli lärare ha minst betyget C i svenska från gymnasiet, oavsett vilket ämne man ska bli

lärare i. Detta kan få stora konsekvenser för de lärosäten som anordnar lärarutbildning, eftersom söktrycket förväntas minska.

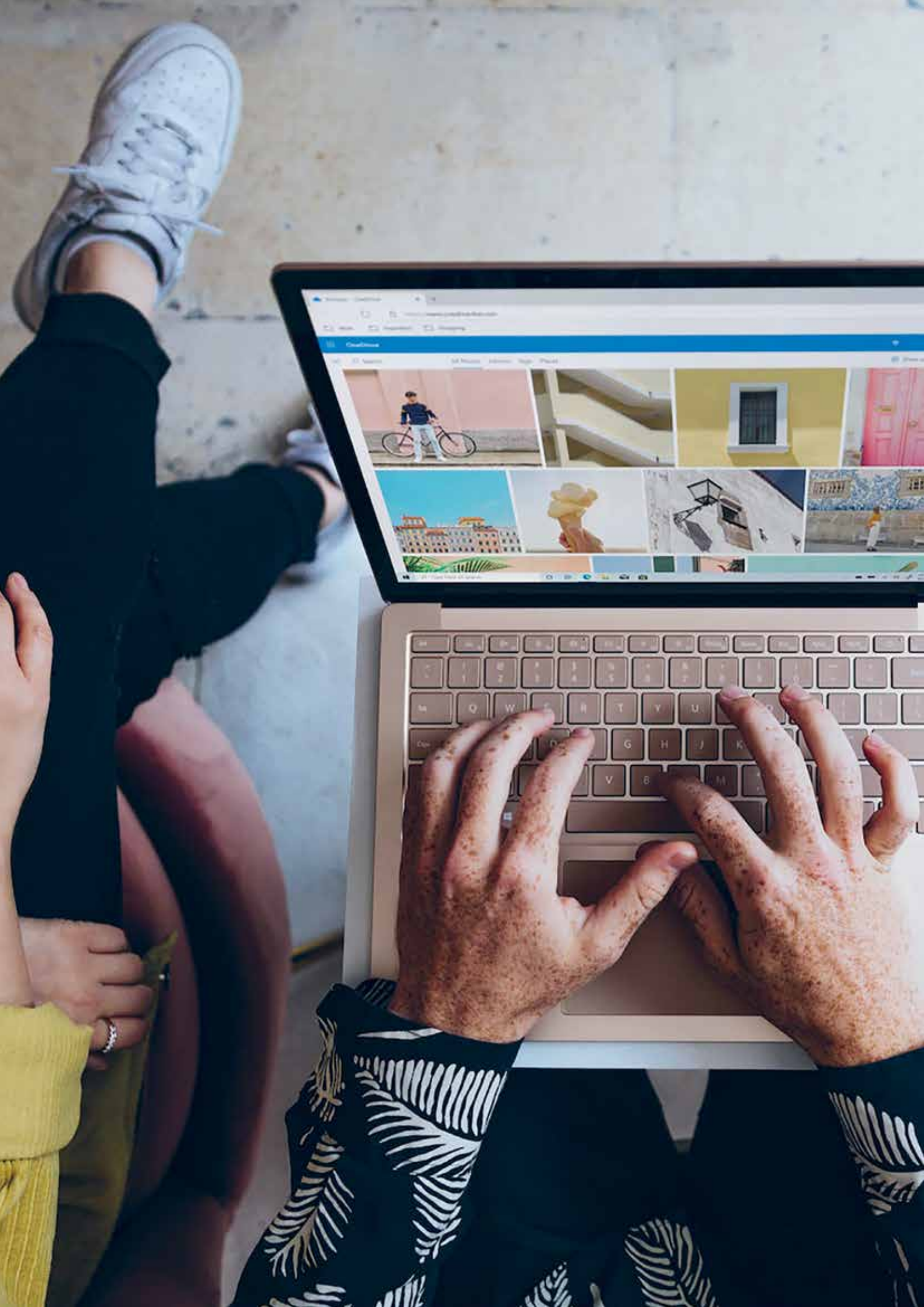
En av de mest intressanta utredningarna för oss som arbetar med flerspråkighet fokuserar på ämnena svenska som andraspråk (SVA) och modersmålsundervisning. Utredaren Marie-Hélène Ahnborg föreslår bland annat att en särskild kurs i grundläggande svenska som andraspråk skapas för elever som är nya i svenska. Idén är att göra undervisningen mer anpassad till deras behov – och att dessa elever inte ska behöva möta samma krav som andra elever, exempelvis att skriva de nationella proven i svenska som andraspråk. I kursen sätts inte heller betyg och när eleverna har nått en viss språklig nivå kan de gå vidare till den ordinarie SVA-kursen.

Samtidigt har Ahnborg också tittat på modersmålsundervisningens roll. Skadar det elevernas kunskapsutveckling i svenska? Hindrar det integrationen? Svaret är tydligt: nej. Tvärtom visar forskning ett positivt samband mellan deltagande i modersmålsundervisning och bra skolresultat i andra ämnen – och ökade chanser att gå vidare till högre studier. Men: vi kan inte säga att sambandet är kausalt – alltså att modersmålsundervisningen orsakar bättre resultat. Det kan lika gärna vara så att elever som klarar sig bra i skolan också räkar vara de som är studiemotiverade eller får starkt stöd hemifrån och väljer att läsa modersmål.

Det är heller inte så konstigt att vi inte ser några dramatiska effekter åt något håll: en timme modersmålsundervisning i veckan är trots allt ganska lite. Men symbolvärdet är stort – att få använda och utveckla sitt modersmål i skolan skickar en viktig signal om att alla språk räknas och är värdefulla. Däremot menar utredaren att kvaliteten på modersmålsundervisningen måste höjas och att skillnaderna är stora runt om i landet. Ett förslag vore att skapa en nationell samordning som skulle göra det möjligt för fler elever att få tillgång till modersmålsundervisning, exempelvis genom fjärrundervisning. Diskussionerna om modersmålsundervisning i Sverige fortsätter.

Text: Anna Winlund

Det handlar om att leva

Anteckningar om litteratur

Det är lövsprickning, blomning, dagar av sol och vind, än värme än kyla. Holkar, utrymmen under takpannor, ihåliga träd, buskage är fyllda av fåglar, min morgon genljuder av sång, under den sena kvällspromenaden följs jag av koltrastars silverklingande flöjtanden. Skuggsångens tid är över, nu är hög tid att rikta sin konst mot den varelse som är villig att följa. Det hastar, det gäller att gripa ögonblicket, plocka dagen och vårda den noga.

Tiden är en demon för oss människor, snabbt flyende eller sävligt strosande – alltid som på tvärs mot våra önsknings. Hur väl vi än försöker värja eller förbereda oss kommer den undan. Litteraturen är och har förstås alltid varit medveten om detta, om vårt korta liv och vår unika förmåga att känna till vårt oundvikliga öde. Älskande besvär varandra att skynda medan tid är, när kärleken blommar. I Bibelns *Höga visan* genljuder detta som ett ackord bakom kärleksbetygelserna. Bruden och brudgummen har varandra och när jag läser känner jag hur bokens tunna blad vibrerar av otålighet och längtan när färhjordarna rinner nedför slutningarna, granatäpplena brister upp i lustfyllt röda schatteringar, allt sker i hast. Och i Tove Janssons vemodiga *Höstvisa* återkommer denna refräng:

*Skynda dig älskade
Skynda att älska
Dagarna mörknar minut för minut
Tänd våra ljus
Det är nära till natten
Snart är den blommande sommaren slut*

Den visan kan i sin tur likna ett par rader i den engelske 1600-talspoeten Andrew Marwells dikt "To His Coy Mistress" (ungefär: "Till hans gäckande/skygga/undflyende älskarinna") där en man mycket våltaligt försöker förföra/övertala en kvinna. I andra, mellersta strofen drar han så tidskortet och säger att han bakom sig alltid förnimmer Tidens bevingade vagn, vilken hastigt skyndar allt närmre, och att framför oss blott ligger öknar av vidsträckt evighet:

*But at my back I always hear
Time's wingèd chariot hurrying near;
And yonder all before us lie
Deserts of vast eternity.*

Jag läste den dikten första gången när jag var i tjuguaraldern. Det var, som så många gånger med litteratur, lite för tidigt. Jag var ung i ett välfärdsland med en relativt hög förväntad livslängd. Jag tror inte jag till fullo förstod denna brådska, livet var ju mot allt förnuft oändligt – även om jag till exempel hade läst och verkligen tagit till mig Leonard Cohens desperata utrop:

*MARITA
SKYND DIG FINN MIG
JAG ÄR NÄSTAN 30*
(Ur Gunnar Hardings översättningsvolym *Amerikansk undergroundpoesi* Wahlström & Widstrand 1969)

Det började då också på ett annat sätt bli lite fel tidpunkt för Marwells dikt: det är inte helt givet att den skulle överleva en granskning av nutidsögon som inte vill att ett förhållande börjar med tjat (det finns i och för sig många andra olika slags djup i dikten, men det är en annan historia).

Denna text, skriven i köket en vacker, lite kylslagen söndag i maj när allt precis är på väg, fick sin upprinnelse när jag tog fram en bok med oden av Horatius. Den bär titeln *Plocka din dag* (i översättning och urval av Gunnar Harding och Tore Jansson, Wahlström & Widstrand 2017). Där finns detta vackra och gripande ode, riktat till kvinnan Leukonoë:

*Fråga inte om när jag eller du skall nå vår levnads gräns.
Ingen astrologi, Leukonoë, röjer en guds beslut.
Bättre är det att lugnt finna sig i vad som skall bli ens lott.
Kanske Jupiter ger vintrar i mängd; kanske det blott blir den
som nu, stormande in mot stenig kust, krossar
Tyrrhenos hav.
Var förnuftig och klok, sila ditt vin, hoppas ej mer på det
som en framtid kan ge. Timmarna går. Medan vi talas vid
har vår tid redan flytt. Plocka din dag, tro ej på ännu en.*

Dess kärva och rättfram ton är kanske en stark brygd för en del. Men det är härifrån det numera nästan urblekta uttrycket *Carpe Diem* stammar. Och det egendomliga är att det är vid läsningen av denna tvåtusenåriga dikt jag verkligen känner vad han talar om. Det är nu budskapet om livets korthet, tidens flykt, den hastighet med vilket allt far iväg äntligen fäster. Den utsnidade sentens i snirklig skrivstil man kan köpa i inredningssaffärer blir endast en ljum fläkt i jämförelse med tanken i Horatius dikt, att du, som om du går på en blommande äng, ska plocka din dag med omsorg, så som du samlar till en vacker bukett.

Det är i skuggan av denna vetenskap livskänslan, åtminstone i litteraturen, kan träda fram och skapa en skarp, och som livet ju är, kaotisk och rumlande hektisk motbild. När försommaren snart djupnar mot midsommar, sillbord och allsång plockas kanske Carl Michael Bellman och "Fredmans sång n:o 21" fram, sången med sitt på en gång mörkt sorgsna och muntert raljerande omkväde:

*Tycker du att graven är för djup,
Nå välan så tag dig då en sup,
Tag dig sen dito en, dito två, dito tre,
Så dör du nöjdare.*

Arne Johnsson är poet, litteraturkritiker, bosatt i Örebro. Han har tidigare i många år arbetat som bibliotekarie vid Lindesbergs bibliotek. Arne Johnsson har ofta medverkat vid språkdagar och konferenser arrangerade av Sverigekontakt och/eller Svenska institutet. Han skriver regelbundet om poesi och annan litteratur i Sverigekontakt.

De som steg i land och slog rot

En utställning om estlandssvenskar

Den 25 maj 2025 öppnade utställningen Rannarootslased. Estlandssvenskar. Estonia-Swedes. De som steg i land och slog rot på Eesti Rahva Muuseum, Estlands nationalmuseum beläget i Tartu. Det är den största utställningen om estlandssvenskarna som anordnats fram till nu och den behandlar estlandssvenskarnas historia, deras traditionella, materiella och andliga kultur samt den estlandssvenska kulturens utveckling på 1900-talet.

Utställningen innehåller en omfattande skildring av vardagskulturen i de estlandssvenska bygderna på 1900-talet och estlandssvenskarnas upplevelser under kalla kriget och i Sverige efter den stora flykten 1944.

Jag träffade Kristel Rattus, chefskurator för utställningen, på museet under förberedelserna för att få veta mer om den och det omfattande forskningsarbete som ligger bakom. Nedanstående text bygger delvis på vår konversation och delvis på information som finns i utställningskatalogen.

Utställningen

Idén till utställningen kom till för några år sedan då en bok om estlandssvenska folkdräkter sammanställdes och författarna var intresserade av att fortsätta det projektet med en utställning på Eesti Rahva Muuseum (hädanefter ERM). Museet ville dock ha en mer omfattande skildring av estlandssvenskarnas liv och kultur vilket resulterade i den nuvarande utställningen, vars huvudsakliga syfte är att visa upp kulturen hos en av de mindre kända minoritetsgrupperna i Estland. Utställningen är framtagen efter ett nära samarbete med estlandssvenska organisationer, forskare inom estlandssvensk kultur och flera museer, bland annat Aibolands museum i Hapsal (Rannarootsi muuseum i Haapsalu). Dessutom har estlandssvenska organisationer bidragit med sin expertis och ställt sina arkiv till förfogande. Utställningen inkluderar också intervjuer med estlandssvenskar i Sverige och Estland och en övergripande ambition under skapandet av utställningen har varit att inkludera vad personer med estlandssvensk bakgrund i Estland och Sverige ville visa upp av sin kultur. De ansvariga för utställningen har också

strävat efter att tillföra nya aspekter till den existerande forskningen om estlandssvensk kultur och historia. Ett särskilt fokus finns därför på att lyfta fram de utforskade och sällan utställda samlingarna av estlandssvenska föremål som finns på ERM. De transporterades dit efter en räddningssaktion från museet 1940, då en del av de estlandssvenska bygderna hamnade inom ett sovjetiskt militärområde.

Det finns också ett ökat intresse för att utforska den estlandssvenska kulturen både i Estland och Sverige, vilket bland annat märks genom att olika museer i de estlandssvenska bygderna har fått fler besökare och deltagandet på olika kulturevenemang,

exempelvis traditionella sång och dansfester. Den nuvarande befolkningen i området med annan bakgrund, visar också intresse av att lära känna dess historia. Trots det är den estlandssvenska kulturen inte så känd som den skulle kunna vara i Estland enligt Rattus, och utställningen vill fylla denna kunskapslucka, både hos den estniska allmänheten och besökare från andra platser. ERM hoppas att många svenskar kommer att besöka utställningen och det anordnas följaktligen guidade rundturer på svenska vid ett flertal tillfällen och det är också möjligt att boka guidade turer på svenska.

Rattus beskriver förberedelserna av utställningen som en upptäcktsresa för att

utforska den estlandssvenska kulturen och hur den framträder för människor i dag. Under arbetet med utställningen har medarbetarna slagits av att det finns stora skillnader mellan den estlandssvenska kulturen och den estniska när det gäller föremål, seder, traditioner, och språket naturligtvis. Men de har också upptäckt att det samtidigt finns stora likheter mellan de två kulturerna vilket utgör en märkvärdig kombination av det bekanta och det främmande för besökare att upptäcka.

Arbetet med utställningen har pågått sedan hösten 2023 och omfattar flera olika teman och specialister inom olika områden har deltagit under förberedelserna. Exempelvis har en konservator av träföremål undersökt de många estlandssvenska träföremål som finns i museets gömmor och nu har studerats på ett systematiskt sätt för första gången. Det har lett till att forskarna har fått ny information om föremålens ålder, ursprung och dess användning. ERM och dess medarbetare har också haft ett nära samarbete med estlandssvenska organisationer i Sverige och har haft stor hjälp av deras arkiv och kunskaper inom ämnet.

Folkminnesforskare och etnologer inom olika områden har också deltagit i förberedelserna. Specialister på folkdräkter har arbetat med presentationen av estlandssvenskarnas dräkter och klädvanor, inklusive de plisserade yllekjolarna och olika håruppsättningar med inslag av textil, som utmärkte de estlandssvenska kvinnornas kläder innan andra världskriget. Utställningen har också inslag om svensk mat och musiktraditioner, exempelvis användandet av talharpor, (även kallad stråklarpa), ett äldre stråkinstrument med fyra strängar, som spelades i bygderna fram till förskingringen 1944.

Det estlandssvenska kustlandskapet och kontakten med havet har haft ett stort inflytande på det estlandssvenska levnadssättet och kusten har inspirerat

utställningens utformning. Den är utformad som ett hav där det finns flera olika öar och varje ö representerar ett av utställningens teman. Besökare kan ta sig runt på havet och besöka de olika öarna för att uppleva invånarnas liv, seder och lära sig mer om föremålen som de använde i vardagslivet.

Temana inkluderar bland annat *Det somriga havet*, som presenterar fisket, *Stuga*, som presenterar hur livet såg ut inomhus och utforskar möbler och andra träföremål. *Gårdsplanen*, som visar upp olika sysslor som fanns på gårdarna, hur barnen växte upp, kvinnornas hårda arbete och sångerna de sjöng under tiden *Byvägen*: och dess roll i det lokala samhället och presentation av talko vilket var en gemensam arbetsform där man hjälptes åt med olika sysslor, *Landskapet*, hur det påverkade levnadssättet och hur bosättningarna i sin tur har satt spår i landskapet. En kluven kultur – livet efter 1944, som utforskar estlandssvenska erfarenheter i diasporan och hur den estlandssvenska kulturen har hållits levande.

Estlandssvenskar – kort bakgrund

De estlandssvenska bygderna längs Estlands väst och nordkust samt skärgård, från Runö i Rigabukten till Tallinn i norr, har varit bosatta sedan 1200-talet. Bosättarna var fiskare och bönder och kom från andra områden kring Östersjön. Det är inte belagt varför de valde att bosätta sig där, det finns exempelvis inga skriftliga källor som visar på att de kom med syfte att kolonisera nya landområden. De flesta estlandssvenskarna (eller kustsvenskar som de kallades av sina estniska grannar) bodde i Nuckö och Ormsö socknar och de närliggande öarna vid Estlands nordvästkust, och befolkningsgruppen omnämns första gången skriftligen i Hapsals stadslag från 1294. Estlandssvenskarna behöll sitt språk och sin kultur under historiens gång och under olika imperier och politiska skeenden. De åtnjöt tidvis särskilda

privilegier, den s.k. svenska rätten, vilket skilde dem från de estniska bönderna som var livegna i långa perioder. Estlandssvenskarna var fria bönder och Rattus skriver att personlig frihet var en hörnsten i estlandssvenskarnas självbild.

Estlandssvenskarnas levnadssätt och försörjning präglades av det omgivande landskapet. De levde längs kusten och kombinerade fiske, åkerbruk, djurhållning och sjöfart. Jordbruken var ofta för självhushåll beroende på den magra jorden och de små åkrarna och djurhållningen spelade

en viktig roll på grund av de goda betesmarkerna som strandängarna erbjöd.

Havet både skilde dem åt och förenade dem, hur tätt kontakterna mellan de olika estlandssvenska bygderna och med Sverige skedde har varierat över tid men skett via sjöfart. De estlandssvenska områdena höll kontakt med Sverige och svensktalande Finland, bland annat genom handelskontakter och sjötransporter men också svenska präster som tjänstgjorde i de estlandssvenska församlingarna. Mot slutet av 1800-talet anlände svenska lärare för att undervisa i de estlandssvenska skolorna och det fanns en svensk folkhögskola i Birka på Nuckö på 20- och 30-talen.

I början av 1900-talet spirade den nyväckta estniska nationalismen vilket ledde till ett nytt intresse för estnisk folkkultur. Samtidigt uppstod ett intresse för den estlandssvenska kulturen, både i Estland, Sverige och Finland. Estlandssvenskarna grundade föreningar, bibliotek och svenskspråkiga skolor under den här perioden, och det gjordes stora insatser för att dokumentera och bevara den estlandssvenska bondekulturen, folkminnen och föremål under de första decennierna av 1900-talet och olika forskare studerade och dokumenterade de olika estlandssvenska dialekterna.

Det fanns ungefär 8 000 estlandssvenskar vid andra världskrigets utbrott, men de skingrades under kriget och de traditionella estlandssvenska bygderna ödelades. De flesta estlandssvenskarna flydde till Sverige under den stora flykten 1944 och enbart ett hundratal blev kvar. De estlandssvenska områdena hamnade inom Sovjetunionens gränazon och det krävdes tillstånd för att röra sig på vissa platser medan andra platser blev militära områden och befolkningen tvingades flytta därifrån. Estlandssvenskarnas språk, traditioner, och traditionella näringsgrenar försvann. De kvarvarande estlandssvenskarna var inte tillåtna att tala svenska eller fira sina traditionella högtider under kalla kriget och det immateriella kulturarvet var nära att försvinna. Dock räddade det estniska nationalmuseumet många estlandssvenska föremål när de ordnade en räddningsinsats 1940, då invånarna på Rågöarna och Odensholm tvingades att lämna sina hem med kort varsel efter den sovjetiska ockupationen. De här föremålen ger oss en ovärderlig inblick i det estlandssvenska levnadssättet.

Estlandssvensk kultur i dag

En del av utställningen utforskar estlandssvenskarnas erfarenheter i Sverige och Estland efter flykten hösten 1944. Utställningsteamet har utfört ett omfattande fältarbete under förberedandet av utställningen och som en del av det har man utfört intervjuer med estlandssvenskar och deras ättlingar i de bägge länderna. Termen estlandssvensk fick spridning i början på 1900-talet, innan dess betecknade man sig efter sin hemort, som *runöbo* eller *ormsösvensk* eller så användes begrepp som

Baltikums eller *Östersjöprovinsernas svenskar* av utomstående. I dag betecknar begreppet en person som har estlandssvenska förfäder, och som ser sig själv som estlandssvensk.

Intervjuerna innehöll samtal om den estlandssvenska identiteten, ledda av Kristel Rattus, och om var och hur den estlandssvenska kulturen lever i dag. Man intervjuade personer i olika åldrar, födda på 1930-talet och den yngsta på 2000-talet. De har alla olika ursprung och anknytning till den estlandssvenska kulturen.

Intervjusvaren visar att den estlandssvenska identiteten och vad som utmärker den varierar hos olika generationer. En gemensam nämnare för alla personerna är att den traditionella kulturen (sång och dansfestivaler exempelvis), är en bärare av estlandssvensk kultur för dem. De äldre generationerna, de som flydde, eller är barn till dem, nämner att familjens historier om flykten och det förlorade hemlandet och traumat som är förknippat med det, är en del av deras identitet. De upplevde också starka känslor när de återvände på 1990-talet och såg vad som hade hänt med deras gårdar, minnesmärken och kyrkor under Sovjettiden. De yngre generationerna känner sympati för upplevelserna av trauma men deras identitet utmärks av att de har växt upp med annorlunda traditioner gentemot sina vänner. Berättelserna om flykten var spännande historier för dem, och de såg Estland som ett sagoland dit man åkte på äventyr och besök på familjegården var en skattjakt för att upptäcka sitt ursprung. Andra identitetsmarkörer som nämns är att besöka släktingar (i Estland eller Sverige),

att se Tallinn från båten för första gången, eller att uppleva naturen i de estlandssvenska områdena.

Intervjuerna diskuterade också hur de ser på framtiden för de estlandssvenska bygderna och kulturen. Man anser att bygderna är ett unikt kulturområde som kan kombinera det förindustriella bondesamhällets traditioner, arvet från Sovjettiden, den unika naturen längs kusten och den samtida ungdomliga estniska kultur som finns hos de som är födda i området i nutid.

Den estlandssvenska kulturen splittrades efter flykten 1944 och estlandssvenskar i Sverige och deras föreningar höll kulturen levande under kalla kriget. De dokumenterade erfarenheter, språket, seder och traditioner och skapade arkiv. Många återvände på besök efter självständigheten och har hjälpt till att väcka bygderna till liv igen, de har renoverat familjegårdar, byggt sommarstugor, hjälpt till att renovera kyrkorna och ordnat olika evenemang. Kulturarvet har återupplivats, exempelvis bygger man båtar på traditionellt sätt igen, man kan ta lektioner i talharpa och det finns flera estlandssvenska körer och dansgrupper som för vidare det musikaliska arvet.

Förhoppningsvis kommer utställningen *Rannarootslased. Estlandssvenskar. Estonia-Swedes. De som steg i land och slog rot* sprida kunskap och skapa intresse för ett unikt kulturarv som hjälper till att binda samman två sidor av Östersjön.

Text: Kristina Tolinsson Ting

Minnesmärken berättar

I flera nummer av Sverigekontakt har vi fått följa Sven Vindelstam i Gustav II Adolfs spår. Men nu har Sven Vindelstams resa lett fram till ett oväntat farthinder...

Sökandet efter Gustav II Adolfs minnesmärken som efterlämnades under likfärden hem till Sverige och Riddarholmskyrkan (1632 – 1634) fick för min del ett abrupt slut. Jag hamnade på lasarettet och därefter på rehabilitering under en månad. Detta under tiden då Sverigekontakt såg fram emot att få min rapport om Gustav II Adolfs sista resa...

Jag har alltid hävdat att om man vill finna svenska minnesmärken i Tyskland, är det bara att öppna dörren och gå ut, det finns alltid något att finna i omgivningen. Mitt påstående har naturligtvis fått mothugg av lärda hemma i Sverige. Nu har jag min chans att bevisa det!

Under en månad skall jag vistas på en ort som är obekant för mig och i den litteratur som jag besitter är den ej omnämnd. Orten är Bad Wildungen som är en äkta kurort med en hälsobrunn och en stråkvartett som spelar i brunnsparken under eftermiddagarna. Här skall jag söka vad svenskar har lämnat efter sig i minnesväg!

Det enda kända minnesmärket som är bekant är ett militärt minnesmärke som finns några kilometer utanför Bad Wildungen i orten Frankenberg. Jag tar lokalbussen dit. Om jag utökar mitt sökområde med några kilometer till Frankenberg då har jag alltid något att sända till Göteborg och Sverigekontakt.

Schwedenstein

I Frankenberg finns en så kallad Schwedenstein med positionen 51° 4'23" N, 8° 47'6" E, den finns på *Totenhöhe* på svenska *Dödens höjd*. Ett slag vid Totenhöhe ägde rum den 20 november 1646. Slaget var på höjden nordväst om orten, höjden är nu till stor del skogbevuxen.

Frankenbergs läge i skärningspunkten mellan två militära vägar höll på att bli dess undergång under 30-åriga kriget. Trupper från båda stridande sidor samt en långvarig ockupation av kejserliga trupper orsakade stora skador på orten.

Grunden för slaget på Totenhöhe var en arvskonflikt mellan södra Hessen, kejserliga Hessen-Darmstadt och norra Hessen, svenska Hessen-Kasselska. Gustav II Adolf hade redan den 11 november 1630 skapat en allians i Stralsund med Landgraf Wilhelm von Hessen, den Hessiska Eventual Konfederationen.

Bild från Livrustkammaren på värjan från förbundet.

Gustav II Adolf hade starka personliga band till Hessen-Kassel. Hans mormor var Christine Hessen (1543–1604) prinsessa från Kassel. På Hessen-Darmstadts sida kämpade två regementen och 800 ryttare under greve Ernst Albrecht von Ebersteins befäl. På Hessen-Kasselska sidan kämpade 4 000 man under Lantgreven Johann von Geyso och den svenska generallöjtnanten Gustav Adolf von Löwenhaupt som hade 2 000 man i sin trupp.

Slaget slutade med att trupperna från Hessen-Darmstadt fullständigt besegrades. En källa talar om 500 fångar, 700 hästar, 2 kanoner, 8 standar och allt bagage. Bland de 500 stupade fanns general Wolf von Todenwart och en högt uppsatt svensk officer på Hessen-Kasselsidan.

Det var slagets plats och minnesstenen som var mitt mål. Min besvikelse blev stor, riktigt stor, koordinaterna som jag hade visade sig leda till en jättehög med ris. Det

fanns inte en skymt av någon minnessten. På själva slagfältet hade det växt upp ståtliga ekar, riktigt majestätiska är nog det rätta ordet. Det var bara att betrakta eftermiddagen som en skön skogspromenad mitt i Tyskland.

Tillbaka i Frankenberg gick jag förbi *das Forstamt*, Skogsvårdsmyndigheten, som beklagade det inträffade med den stora rishögen och lovade mig att den skulle vara borta till nästa vecka. Jag fick en skiss över Totenhöhe med stigar som leder dit samt lite andra nyttiga uppgifter. Jag lovade att smita från min kur i Bad Wildungen om en vecka och återkomma till *das Forstamt*. Veckan gick och jag återkom. Nu fick jag sitta bak på en 4-hjulig motorcykel, körde gjorde skogsvaktaren och jag fick hålla i en yxa och en bågsåg som var av modell mindre. Snabbt var vi långt ut i skogen och på det gamla slagfältet. Fortfarande ingen minnessten, men rishögen var borta. En präktig gran hade svept in stenen i sina grenar, skogsvaktaren sågade grenar och jag högg sly och småträd så svetten yrd. Här på bilden ser ni mig och ett av de mest bortglömda svenska minnesmärkena, ett slag som inga historieböcker berättar om i den svenska skolan.

Den nyss framröjda stenen har en minnes-text:

”20 november 1646”. Så anspråkslöst, så bortglömt, bara ett datum, det är allt. Skogsvaktaren åkte i väg på sin maskin och jag gick vidare med kartskissen som das Forstamt hade vänligheten att förse mig med. Enligt uppgift skall det finnas en plats där de cirka 500 som dog i slaget lades, en massgrav. Massgraven var i en biotop 300 meter sydost om platsen för slaget.

Skogsvaktarna förelåg ett enda ställe som kunde stämma, ett kärr på den högra sidan skogsstigen och en frisk vattenkälla på den vänstra sidan. Här var platsen. Under mig ligger 500 soldater i sin sista vila, många av dem svenskar. En grankvist som jag bryter från en gran lägger jag ner i kärret, sänder mina tankar till dem som har legat där under de senaste 379 åren.

Sittande alldeles ensam vid kanten av kärret mitt ute i en skog i Tyskland, det är tyst, varmt och på något sätt högtidligt med alla bortglömda krigare under mig. Tankarna går till sägnen om denna plats. Den blev nerskriven i slutet av 1800-talet, dock ej översatt till svenska, ni får klara er

med min översättning.

Enligt legenden är det inte säkert här om natten: “På Totenhöhe nära Frankenberg står Schwedenstein, under vilken en svensk officer ligger begravd. Vart sjunde år kommer han upp ur sin grav och sitter upp på sin bruna stridshäst. Han bär en kort dubblett (kort vadderad jacka), höga ridstövlar, handskar med långa manschetter, en stor hatt med fladdrande plymer och ett mäktigt svärd på vänstra handen. Det är bara barnen som kan se honom när han rider runt berget vid midnatt i häxtimmen.”

En annan legend berättar följande:

“I forntiden utkämpades ett blodigt slag här. Men på varje årsdag reser sig de fallna ur sina gravar och fortsätter att strida. Då fylls luften av vapenljud och stridsrop. En vinternatt, när två skoghuggare gick över kullen, såg de det spöklika slaget. Trupper av krigare till häst och till fots stred mot varandra, så att marken mullrade. Rädsla och fasa grep tag i de två männen. De kastade ner sina yxor och sprang in i staden. Nästa morgon återvände de för att leta efter

sina yxor. Men de såg ingenting annat än sina egna spår i snön.”

Det var nästan som rädsla och fasa grep tag i mig när jag satt i min ensamhet vid biotopen som är platsen för massgraven. Nu kan jag erkänna att jag småsprang nedför Totenhöhe, Dödens höjd, till bussen för återfärden till Bad Wildungen.

Minnesstenen med enbart ett datum blev befriat från granens grenar och alla småträd. Den är nu synlig i all sin enkelhet. Det blev en stund med mina tankar som gick till dem som stupade i striden. En lyckad dag! Nu önskar jag bara att detta bortglömda slag på Totenhöhe kommer in i svenska skolans historieböcker ...

Min riktiga utmaning under tiden i Bad Wildungen var att bara gå ut i kurorten för att söka spår av Sverige. Ortens storlek mätt i antal invånare är c:a 17 000 personer, antal kliniker är 19 med omkring 3 750 sängar, det är ett ganska litet samhälle som jag skall söka på.

Några gatunamn som jag fotograferade: Svenska gatan!

Gustav II Adolf gatan med tillägget –
Ledare för protestanterna under 30-åriga
kriget 1594 –1632.

Wallenstein, han som Gustav II Adolf
besegrade i Lützen. Ett tveksamt svenskt
minnesmärke men han hade i alla fall kon-
takt med svensk krigsföring.

Johan Banérgatan. Är detta möjligt?
Banér var ökad på slagfältet för sina seg-
rar, han var privat ökad som storätare och
med en stark dragning till alkohol och kvin-
nor. Johan Banér dog den 10 maj 1641 vid
en ålder av 44 år av skrumplever i Halber-
stadt här i Tyskland. Sjukdomen hängde
troligen samman med överkonsumtion av
alkohol. Johan Banér är begravd i Riddar-
holmskyrkan i Stockholm där även hans
rustning finns att beskåda i en glasmonter.
En anledning till att han har fått en gata
uppkallad efter sig här i Bad Wildun-
gen kan vara att han 1640 gifte sig med
Johanna Margareta av Baden-Hochberg
som var 17 år gammal. Johan firade sitt
bröllop med Johanna på slottet Arolsen.
Detta slott ägs av samma grevskap som Bad
Wildungen. Under bröllopet fick Johan

Banér underrättelse om att österrikarna var
på väg att angripa svenskarnas läger. Han
lämnade då sin unga brud och red i galopp
till lägret. Ett par dagar senare, när allt var
lugnt, lät han hämta sin brud och tog emot
henne under en kanonad som ekar än i dag
framför svenska hären som var uppställd i
ordning för strid.

Johan Banér och jag har en lite speciell
relation: Vi är döpta i samma kyrka.
I denna kyrka hade man tidigare skolav-
slutning. Hela skolan fick samlas i kyrkan
och prästen önskade oss en skön sommar.
Jag själv satt uteslutande och tittade på
Banérläktens dödssköldar som hängde på
kyrkväggen medan resten av skolan sjöng
Den blomstertid nu kommer. Det finns svenska
minnesmärken i Tyskland, mitt påstående
om att det bara är att gå ut och titta sig
omkring har jag snart bevisat, eller hur?

Slottet

Nästa gång jag smiter från min kur blir det
till slottet i Bad Wildungen, ett slott som
byggdes under 1700-talet. Slottet anlades
efter den Westfaliska freden som slöts 1648.
Där kan omöjligt vara något från 30-åriga
kriget. Nu är jag på rymmen igen, mot
slottet som ligger på höjden med utsikt över
hela samhället.

Väl framme börjar jag prata med en dam
som arbetar som historiker på slottet,
vilken tur jag har, idag har hon all tid i
världen för mina frågor nu när det inte är
turistsäsong.

Under trettioåriga kriget, som förde
med sig mycket elände för folket, befann sig
cirka 7000 svenskar under general Banér
i Wildungenområdet. Nu vet jag grunden
till att han fick en gata uppkallad efter sig.
Innan slottet byggdes på 1700-talet låg en
slottsliknande borg på samma plats men
svenskarna härjade så mycket så att borgen
inte gick att återuppbygga. Man fick bygga
ett nytt slott på den gamla grunden istället.

Min guide berättar att Johan Banér en
kväll behövde lite underhållning efter mid-
dagen. Han beordrade då fram kanoner
som sköt mot omgivningen i rent under-
hållningssyfte samtidigt som han njöt av
kanonmullret.

Damen på slottet sjunger en sång för

Der Schwede ist gekommen,
Hat alles weggenommen;
Die Fenster eingeschlagen;
Das Vieh davon getragen.
Buh! Buh! Buh! Der Schwede r!

mig som påminde om en sång som Anders
Fryxell skrev ner i mitten av 1800-talet.
”Svensken har kommit och borttagit
allt, sönderslagit fönstren och bortdrivit
boskapen Buh! Buh! Buh! Svensken!”

Jag har sparat det bästa till slutet av
mitt sökande efter svenska minnesmärken.
Än i denna dag – 2025 – är ihågkommen
genom den ”svenska klockringningen” vid
Alt-Wildungens kyrka. På tyska heter det
Schwedenglocke och enligt traditionen gav sig
svenskarna och Johan Banér av när klockan
ringde en eftermiddag, vilket är anlednin-
gen till att den så kallade ”svenska klockan”
fortfarande ringer klockan 15 i Alt-Wild-
ungen under sommarmånaderna.

Kyrkan från slottsporten

Minnesmärken som medför att det än i
dag, snart 400 år sedan, krävs att en män-
niska gör något tycker jag är de trevligaste
och mest minnesvärda minnesmärkena.
Min tes om att det är ”bara” att gå ut så
finner man något som har med Sverige att
göra stärktes denna eftermiddag.

Min tid i Bad Wildungen tog slut och
jag slipper alla hälsosamma förmaningar
och bad och framför allt ett grönt té som är
hälsan själv. Samma dag som jag lämnade
hälsobrunnen var det en klocka som ringde
och meddelade att den siste svensken har
lämnat orten. Nu har jag och Johan Banér
ytterligare en sak gemensamt. Självklart
kommer jag denna sommar besöka min
barndoms kyrka för att beskåda Banérsköl-
darna som hänger där än i dag.
En trevlig sommar önskar jag er alla!

Text: Sven Vindelstam

SVENSKAR I VÄRLDEN PRESENTERAR:

UTLANDSSVENSKARNAS PARLAMENT 2025 | 18 JUNI

Utlandssvenskarnas parlament – ett viktigt forum för förändring

Öppningstal av Kronprinsessan, beslutsfattare på högsta nivå och hundratals utlandssvenskar som har gjort sina röster hörda i frågor som påverkar deras liv och vardag. Den 18 juni arrangerar Svenskar i Världen den tionde upplagan av Utlandssvenskarnas parlament med det långsiktiga målet att skapa förändring.

Sedan 2005 har Svenskar i Världen vart annat år arrangerat Utlandssvenskarnas parlament. Det är ett tillfälle då organisationen samlar ministrar, politiker från samtliga riksdagspartier och experter för att diskutera lösningar på utlandssvenskarnas olika utmaningar.

Startskottet för Utlandssvenskarnas parlament var de 26 förparlament som genomfördes under våren. Här deltog närmare 900 utlandssvenskar bosatta världen över med sina erfarenheter, tankar och förslag på lösningar utifrån ett 15-tal aktuella sakfrågor. Även experter från myndigheter, företag och organisationer medverkade för att dela med sig av sina kunskaper inom respektive ämne.

– Vårens förparlament var ett sätt för oss att ”sätta örat mot rälsen” för att få en aktuell lägesbild av utlandssvenskarnas utmaningar, säger Cecilia Borglin, generalsekreterare på Svenskar i världen.

Upplägget på Utlandssvenskarnas parlament – som i år äger rum den 18 juni – har förändrats genom åren: från fysiskt arrang-

emang till livesändning i studio, från hel-dag till halvdag. Men syftet är fortsatt det-samma – att lyfta fram och diskutera frågor som berör utlandssvenskarnas liv och var-dag med målet att skapa förändring.

Beslutsfattare på högsta nivå

Genom åren har parlamentet gästats av många celebra gäster och beslutsfattare på högsta nivå. I år är inget undantag. Kron-prinsessan Victoria kommer för tredje gången i rad att inledningstala, och utri-kesminister Maria Malmer Stenergard hål-ler för första gången avslutningstalet. Där-emellan bjuds det på ett digert program med välkända gäster och aktuella ämnen.

Vilka initiativ tas för att underlätta för utlandssvenska familjer att flytta hem och hur kommer de skärpta kraven på svenskt medborgarskap att påverka familjerna? Detta kommer att diskuteras med migra-tionsminister Johan Forssell.

Varför är det viktigt med en positiv bild av Sverige? Svenska institutet fick i upp-drag av regeringen att leda arbetet med att ta fram en ny kommunikationsstrategi där målet är att skapa en positiv och stark bild av Sverige utomlands – här blir utlands-svenskarna en viktig resurs som Sverige-ambassadörer. Svenska institutets general-direktör Madeleine Sjöstedt berättar mer.

Parlamentet gästas även av kabinetts-sekreterare Dag Hartelius. Samtalet kom-mer att handla om utlandsmyndigheternas roll och ansvar, men också svårigheten för

utlandssvenskar att förnya passet.

Direktsänds världen över

En återkommande programpunkt är då riks-dagspartierna trycktestas för att ge sin syn på var de står i sakfrågor som berör utlands-svenskarnas liv och vardag. Tumme upp eller tumme ner – deras svar blir en tidig upptakt till kommande vallöften inför nästa års riks-dagsval.

– Därutöver kommer vi att försöka få klar-het i vad som händer med utlandssvenskarna i händelse av kris eller krig – inte minst finns det flera frågetecken för de svenskar som har dubbelt medborgarskap. Och givet det turbu-lenta världsekonomiska läget kommer samtalet med SEB:s chefsekonom Jens Magnusson att bli extremt intressant. Slutligen ska vi disku-tera några lösningsförslag kopplat till utlands-svenskarnas utmaningar för att ta reda på vilka begränsningar och möjligheter som finns.

Utlandssvenskarnas parlament direktsänds från en studio och kan ses av alla, oavsett var i världen man bor. Länk till sändningen och komplett program finns på Svenskar i Världens webbplats, www.sviv.se.

Svenskar i Världen är en ideell och politiskt obero-ende organisation som arbetar för att stödja utflytt-ande och återvändande svenskar. Organisationen är också en remissinstans och bedriver påverkans-arbete till nytta för de 685 000 svenskar som arbetar, studerar eller bor utomlands. Organisationen utger utmärkelsen Årets svensk i världen. Mer information på www.sviv.se. Svenskar i Världen finns även på Facebook, Instagram, Twitter och LinkedIn.

Två Sverigefrämjare

Språk, kultur och skola

Sverigefrämjare Anna-Karin Brazee, lärare och administratör vid Skandinaviska skolan i San Francisco

Finns det ett eldorado för kompletterande svenskundervisning? Svaret är säkert både ja och nej, för de allra flesta lärare inom den kompletterande svenskan tycker mycket om sitt arbete, och är väl införstådda med att vara inhyrda i diverse mer eller mindre passande lokaler. Men det finns en skola som representerar "den bästa av alla världar" – den skandinaviska skolan i San Francisco, som har egna lokaler, anställda lärare med lön, försäkringar och semester. Lärare och administratörer på skolan arbetar målmedvetet och energiskt för att upprätthålla den höga kvaliteten som funnits med sedan starten 2002.

Många platser, många språk

En av dessa professionella, hårt arbetande lärare/administratörer är Anna-Karin Brazee. Och hon kommer från en bransch som kräver mer är andra. Konstsektorn. Anna-Karin har en master i Arts management från Stockholm och Frankrike, och avsikten var en gång att arbeta med internationell kulturpolitik. Så blev det ett tag,

med Paris som bas reste Anna-Karin runt till olika kulturinstitutioner i Europa. Flytten till Australien och Sydney men den fransktalande mannen kom emellan och på köpet ett nytt språk: engelskan. Familjen Delort Brazee hade med sig barn som talade franska och svenska, en tvåspråkig familj som flyttade till ytterligare ett språk. Anna-Karins intresse för flerspråkighet bara växte och hon bestämde att språk och interkulturella relationer skulle bli hennes nya fokus. Och flera språk blev det i och med nästa flytt till Zürich, där Anna-Karin också undervisade på svenska skolan och inom det schweiziska undervisningssystemet. Som mamma fick Anna-Karin förstahandskontakt med flerspråkighet.

– Jag höll mig relativt lugn när det kom till mina barns språkutveckling, berättar hon, men läste på den hel del. Det var ingen idé att sätta upp regler för hur detta skulle gå till. Jag pratade svenska och min man pratade franska. Ett av mina barn sa inget innan tre års ålder, men jag lät mig inte oroas, och idag talar flickan fem språk. Ett av mina andra barn lärde sig metodiskt ett språk i taget, och talade först svenska med sin mamma vid sex års ålder.

– Barn har helt enkelt olika strategier när de lär sig språk, menar Anna-Karin. Den här erfarenheten har Anna-Karin tagit med sig till Skandinaviska skolan i San Francisco där familjen nu bor.

Skandinaviska skolan

Skolan startades med målsättningen att bedriva en språkförskola baserad på skandinaviska värderingar. Det har visat sig fungera mycket väl, så väl att personer utan direkt anknytning till Skandinavien har, även de, valt att

placera sina barn där. Svenska är det största språket och när det är dags att lämna förskolan finns det möjlighet att fortsätta inom den kompletterande svenskan för barn mellan 5 och 12 år. Många tar chansen – de tycker att det är roligt att träffa sina gamla kompisar och då blir det också naturligt att fortsätta prata svenska med dem. Men det är inte slut där. Det finns grupper för åldrarna 13–15 och 16–20, den sistnämnda gruppen har sikte på TISUS-testet.

– Kurser går online och samtliga elever dyker upp varje vecka, berättar Anna-Karin. På frågan vad det är som driver dem, svarar hon att de helt enkelt tycker att det är jätteroligt med svenska. Vissa vill så klart åka till Sverige, studera eller arbeta. Totalt har skolan idag 170 elever inom barn- och ungdomssektionen. Men det finns ytterligare nästan 140 vuxenstuderande och de erbjuds fjärrundervisning.

– Det ska vara ett utbyte mellan lärare och elev, så vi spelar inte in utan träffas online, berättar Anna-Karin som också är ansvarig för vuxenundervisning med speciellt uppdrag att utveckla den. Grupperna är indelade efter kunskapsnivå och man följer CERF med nivåerna A1 till C2, och till hösten blir skolan det första certifierade Swedex-testcentret i USA.

Lokaler är det inga problem med. Skolan hyr ett hus och har sedan ett par år tillbaka köpt grannhuset och där ordnar man kulturevenemang, som luciafirande och kanelbullebak. Skolan, som är icke-vinstdrivande, har en styrelse och fyra "directors" med olika ansvarsområden.

Att bedriva skolverksamhet i USA är annorlunda än i Sverige. Skolan måste vara attraktiv för att få föräldrar att vilja placera sina barn där, eftersom den är beroende av avgifter. Man måste också kunna och förstå fundraising för att få in pengar. Det är med andra ord ett annorlunda pussel som ska lösas – ett som kräver förståelse för hur olika kulturer fungerar. Anna-Karin är en av de skickliga pusselläggarna och egentligen är hon tillbaka till sin ursprungliga plan: att arbeta med internationell kulturpolitik.

I nästa nummer av Sverigekontakt kommer Anna-Karin att berätta mer om The Scandinavian School i San Francisco!

Text: Eva Hedencrona

Lösningar – vägen framåt

Sverigefrämjare Anna-Maria Morris, lärare i svenska på Svenska skolan, samt för vuxenstuderande, Auckland, Nya Zeeland

Det finns ett uttryck som säger att “nöden är uppfinningarnas moder” och modifierar man det något lite kan man säga att Anna-Maria Morris i Auckland har gett uttrycket ett ansikte. Anna-Maria är helt enkelt en fena på praktiska lösningar. För att undvika höga lokalkostnader bedriver hon vuxenundervisning på en bar, och hon lyckas skapa homogena grupper i sin kompletterande svenska genom att blanda yngre och äldre elever – och samtidigt få alla att trivas.

Från Florida till Nya Zeeland

Anna-Maria är tjejen som åkte till Fort Lauderdale för att arbeta som au-pair. Hon passade barn, badade och solade och där ute på havet fanns en snygg kappseglare från Auckland i Nya Zeeland. Det blev ett sex år långt distansförhållande och under den tiden åkte Anna-Maria jorden runt, gick på lärarhögskolan, för 1–7 lärare med specialinriktning grammatik för att sedan undervisa diplomatbarn i engelska i Vasastan i Stockholm. I bakhuvudet fanns tanken att det kanske skulle bli en flytt till Auckland. Och så blev det. 1987 gifte sig Anna-Maria med sin seglare och tog sin lärarexamen och lämnade Sverige.

– Det var svårt, berättar hon. Jag längtade hem så mycket och min strategi fick bli att klippa banden med det svenska i Nya Zeeland och helt försöka fokusera på att bo i mitt nya land.

Lärararbete

Hemlängtan fanns kvar och lämpligt nog fick Anna-Maria arbete inom flyget – först i luften och sedan på marken. På det sättet kunde familjen kontinuerligt åka “hem” till Sverige.

Familjen fick två barn och för att de skulle få möjligheten att lära sig svenska startade Anna-Maria svenska skolan i Auckland. Meningen var att Anna-Maria skulle undervisa tills man hittat en lärare. Egentligen hade man ju just hittat en sådan men Anna-Maria hade andra planer. Men det blev ingen annan lärare och idag är det 24 år sedan hon började undervisa.

– Och jag älskade det och det gör jag fortfarande, berättar hon. Måndagseftermiddagarna är fortfarande lika härliga och roliga!

Barnen jobbar med text och grammatik men gör också en massa praktiska saker

som att baka bullar och semlor, tillverka påskpynt och leka skattjakt. Anna-Maria hyr biblioteket tvärs över gatan från hennes hus och där träffas grupperna. Just nu är det 12 barn, och snart blir det 14. En utmaning inom den kompletterande svenskan är att grupperna är så heterogena och att språkkunskaper inte hänger ihop med ålder. Hur löser man det utan att någon tappar ansiktet, blir ledsen och känner sig obehaglig? Anna-Marias har organiserat två grupper: en gul och en blå, i den gula gruppen är barnen lite äldre. Oftast arbetar alla tillsammans men ibland blir det gul och blå grupp, var för sig. Då är lösningen att de elever som inte kommit så långt med sin svenska och som ingår i den gula gruppen, och därmed är lite äldre, får vara hjälplärare i den blå gruppen. På så sätt hamnar eleverna på liknande språkliga nivå tillsammans. På lektionerna pratar gruppen bara svenska men hemma är det lite si och så. En fördel är att många prioriterar att, med jämna mellanrum, åka till Sverige och språket får därmed påfyllning.

Mer arbete

Det är inte bara barn som vill lära sig svenska utan även vuxna som planerar att flytta till Sverige, som har en svensk partner, mor- och farföräldrar som inser att barnbarnen kommer att tala svenska – för att nämna några. Anna-Maria leder en nybörjarkurs och en kurs för fortsättare för vuxna. De träffas på en pub, behöver inte betala någon hyra utan enda kravet är att man dricker något.

– Vi läser tidningsartiklar och använder häften och läromedel, så allt fungerar fint, berättar Anna-Maria.

Denna verksamhet har hon bedrivit i sju år och förfrågningar kommer bland annat genom den lokala svenska föreningen.

Anna-Maria är inte bara uppfinningsrik och lösningsorienterad, hon är även en riktig arbetsmyra som jobbar alla veckodagar och kvällar. För några år sedan halkade hon in på en trädgårdsdesignkurs – den skulle bara ta några veckor men det slutade med en hel utbildning på fyra år. Så dagtid är det design och kvällstid kompletterande svenska, vuxensvenska och mattehjälp. Lite fritid finns i alla fall och den använder Anna-Maria till att sjunga i en svensk kör.

– Jag känner mig svensk och skulle

aldrig ge upp mitt svenska medborgarskap, säger Anna-Maria. Mina barn talar svenska och vi har haft förmånen att billigt kunna åka till Sverige – så kontakten har alltid funnits.

Som tur är kan Anna-Maria lägga om schema och skapa lediga tider så resorna till Sverige fortsätter. Och undervisningen – den är nu inne på sitt 24:e år. Allt löper på enkelt och smidigt – helt i linje med Anna-Marias förmåga att skapa goda möten i fina miljöer.

Text: Eva Hedencrona

Författarbesök i Schweiz

Det var med stor uppmärksamhet, nyfikenhet, förundran, glädje och motivation, ja närapå förtrollning, och med många frågor, som barnen i Svenska Skolföreningen Zürich mötte Petrus Dahlin. Till och med gruppen från Bern vallfärdade till Schulhaus Weinberg i kvarter Unterstrass i Zürich för att få sig en glimt av författaren. Denne mycket inspirerande man, mest känd för böckerna om Kalle Skavank besökte Zürich 11–13 mars i år.

Författarbesöksveckan började i Zug på tisdagen. På onsdagen var det grupperna i Thalwil som fick ta emot Petrus och på torsdagen var det så dags för Zürich. På onsdagskvällen hade det varit lärar- och styrelsemiddag på Portofino i Thalwil och det var där som jag först fick en skymt av honom. Många ord hann jag dock inte

växla med författaren för jag kom lite sent och fick sitta på hörnet, och det bröts upp ganska tidigt. Men detta tog jag igen på torsdagförmiddagen då han besökte vårt lärarmöte. Många frågor ställdes och det blev ett inspirerande samtal om inte bara skrivande utan även om högläsningens roll i klassrummet.

Det har varit en tradition i Svenska Skolföreningen Zürich att bjuda in olika författare. Senast var det Magnus Ljunggren (2022) och Ylva Hällen (2021) som kom. 2024 bjöd vi i stället för en författare in Ilon Wiklands dotter Fredrika eftersom vårt tema under föregående läsår var Ronja Rövardotter och Astrid Lindgren med fokus på intermedialitet och Ilon Wiklands bildvärldar. Fredrika har liksom Ilon Wiklands äldsta dotter Helene ett speciellt förhållande till Schweiz eftersom de båda bor i Luzern. Även Astrid Lindgren

och Ilon Wikland besökte Schweiz flera gånger vilket tydligt har inspirerat till exempel landskapet i Bröderna Lejonhjärta. Detta läsårs tema i Svenska Skolföreningen Zürich är teater vilket även passar bra ihop med läsning som ju är ett stående tema varje läsår. Nästa läsår blir temat skriftlig språkproduktion vilket passar strålände nu när alla våra elever vill bli författare efter Petrus Dahlins föredrag. Några av de tips han gav för att få i gång skrivandet har vi redan testat på våra lektioner och det har fantasierats ihop en hel del. Stort tack Petrus för din medverkan! Alltid numera när det kommer ett P eller ett D i det bokstavsspel vi ofta kör på lektionerna och kategorin är en känd person ropas det Petrus Dahlin av våra skolföreningselever i Zürich, Bern, Zug och Luzern!

Text: Åsa Nyfeter

Petrus Dahlin på besök

Den yngre generationen och grammatikpolisen

Allt oftare träffar jag personer både i och utanför Sverige vars inlärd svenska är otroligt dålig. Man kanske har mer förståelse för de som inte bor i Sverige eller har väldigt liten kontakt med språket – men hur kommer det sig att man är så slarvig med meningsstrukturen när man använder språket dagligen, både på jobbet och privat?

Det allmänt spridda och kanske populäraste påståendet som gäller språkinläring idag är att man kan totalt strunta i grammatiken. Man blir nästan hånad om man erkänner att man gör hemläxan och försöker ta reda på grammatiska regler. Det verkar vara viktigare med ordförråd och förmågan att uttrycka sig över huvud taget än att tala korrekt. Jag måste erkänna att jag nog också bidragit till denna uppfattning och har dessutom gjort det helt medvetet.

När jag blev en nyutexaminerad lärare var kommunikativ undervisning en stor grej. Alla underströk hur viktigt det var att prata istället för att lära sig språkets struktur. "Lyssna, härma och prata" var mottot som många tyckte om. Så här extrem har jag aldrig varit men däremot har jag alltid uppmanat mina studenter att våga prata från dag ett.

Mitt agerande hade sin förklaring. Under sovjettiden lade man väldigt mycket tid och fokus på grammatiken. Under proven gällde det att välja rätt grammatisk form, annars skulle man få dåligt betyg. Gjorde man fel under sin monolog kunde man räkna med en sarkastisk kommentar från lärarens sida, något i stil med att engelsktalande personer aldrig kommer att förstå en.

Detta ledde till en stor rädsla att ens börja prata på ett främmande språk. Efter tio år av lektioner i engelska i skolan kunde man knappt be om menyn eller meddela att man bokat rum.

Det var det jag framför allt ville undvika

i min undervisning: att mina studenter skulle koncentrera sig på grammatiken alldeles för mycket. Istället ville jag att de skulle glömma bort den gamla rädslan, att de skulle våga tro på sig själv och inte hålla fast vid förvisningen att de inte har någon språkbegåvning. "Våga prata även om du gör fel", uppmanade jag dem. Och till och med de blygaste kände till slut att de faktiskt kan prata.

Samtidigt tyckte jag att grammatiken var viktig. Det är språkets grund. Jag ville att mina studenter skulle förstå strukturen, hur språket är uppbyggt – då skulle de kunna bilda vilka meningar som helst. Jag minns fortfarande hur en del besserwissrar påpekade hur löjligt det var att lära sig reglerna. Varför anstränga sig så mycket när kommunikationens egentliga mål är att förstå och bli förstådd, och detta kan på något sätt ske utan grammatik, påstod de. Vad har man då åstadkommit med denna taktik?

Jag har nu undervisat i svenska i över 20 år. Under denna tid har jag träffat personer med väldigt olika erfarenheter och bakgrund. Vissa var unga studenter, som hade lätt att komma ihåg en massa nya ord och förstå talad svenska. Andra var 60-plussare som inte kunde något annat språk förutom ryska eller vilkas kunskaper i främmande språk begränsades till att kunna läsa och översätta vetenskapliga artiklar. De hade knappt hört främmande språk talas (förutom vid eventuella kortare utlandsresor) eftersom alla filmer är dubbade i Ryssland. Youtube och instagram? De som är 60+ brukar inte ofta följa bloggare, åtminstone inte här.

Ett märkligt fenomen är dock att just dessa 60-plussare är betydligt bättre på grammatik än yngre personer. Jag misstänker att anledningen till detta är just sfärer där språket används: dagens ungdomar vill framför allt stifta bekantskap med utlänningar och prata om allt mellan himmel och jord. I sådana fall blir det viktigare att lära sig nya ord och prata på utan att

bry sig om språkets struktur.

De som är under 30 har nästan alltid bråttom. De vill lära sig allt på en gång, de har inte tid att titta på "de tråkiga reglerna", utan tycker att de på något sätt kommer att anpassa sig till det nya språket. "Igår jag inte var hem" är något som borde funka enligt många, för "man förstår väl ändå vad som menas". Det räcker med att lägga till ordet igår för att man ska förstå att händelserna som det berättas om redan har inträffat.

Den äldre generationen saknade liknande samtalsmöjligheter och studerade istället det skriftliga språket. För att få bra betyg behövde man förstås klara alla test, skriva uppsatser och översätta texter, vilket i sin tur betydde att man var tvungen att behärska grammatiken på en mer eller mindre skaplig nivå. Denna attityd sitter fast i deras hjärna, och när de öppnar munnen så blir det nästan som musik för lärarens öron.

Deras svenska är nästintill felfri, och att lyssna på dem är ren njutning. Ja, de är lite blygare när det gäller att prata eftersom de är livrädda att göra fel, men när de väl ändå vågar så låter det oftast bättre än hos de unga.

Självklart finns det undantag. En del unga är väldigt duktiga på grammatik och tycker att den är minst lika viktig som andra språkaspekter. På samma sätt finns det äldre personer som är säkra på att framfusighet är en bättre nyckel till kommunikation än språkets alla lagar och regler. Men, som man brukar säga, om bara viljan finns, så finns det en möjlighet. Jag hoppas verkligen att någon, någon gång kan hitta tillbaka till grammatiken och inse att den kan öppna upp en spännande värld av en mer sofistikerad svenska.

Text: Julia Antonova

RYSK-SVENSKA RELATIONER

efter det stora nordiska kriget

Del 3 (1727–1731)

Här fortsätter Galina Sjebaldina, i översättning av Bengt Eriksson, att berätta historien om relationerna mellan Ryssland och Sverige, som vi senast kunde läsa om i Serigekontakt 2/2024. Nu har vi kommit fram till år 1772 och det ryska inflytandet i Sverige är på nedgång.

Riksdagen 1726–1727 blev en av de viktigaste händelserna i de rysk-svenska relationernas historia efter det stora nordiska kriget. Det som inträffade där innebar utan tvivel ett hårt slag mot Rysslands ställning i Sverige. Den ryska utrikesförvaltningen och ryska diplomater tvingades nu till stora ansträngningar för att inte bara undgå att förlora sitt inflytande, utan också i mån av möjlighet stärka detta. Det var de instruktioner som den ryske ministern i Stockholm, greve Nikolaj Fjodorovitj Golovin, fick från den på den ryska tronen nu uppstignende nye kejsaren Peter II.

Sämre relationer

Det fanns verkligen få anledningar till optimism vid en bedömning av de rysk-svenska relationerna under den här perioden. I en rapport till Sankt Petersburg om att det vid ett möte den 27 juni 1727 i sekreta utskottet fattats beslut om inval till riksdagen av åtta nya senatorer, skriver Golovin att de ”engelske partianhängarna” aktivt använder de 20 000 svenska jefimker (Joakimstaler) som förts över från London, och att det betydde att alla nyinvalda med stor sannolikhet skulle ”sig motsätta” ryska intressen. Han klagade också återkommande över att han upplevde en viss isolering, inte fick audiens vare sig hos kung Fredrik eller kanslipresidenten greve Arvid Horn. Samtidigt föredrog Golovin att inte minnas sitt eget och furst Vasilij Dolgorukovs utmanande agerande efter att det blivit känt att Sverige undertecknat avtalet om anslutning till den Hannoverska alliansen.

För en rysk minister innebar början på ett nytt styre i Ryssland att han måste ta

alla de för diplomaten traditionella stegen; överlämna sina kreditivbrev, låta alla ryssar som befann sig i Sverige avlägga trohetsed och driva en förnyad kamp för den kejserliga titeln (imperator) som den svenske ministern i Sankt Petersburg Cedercreutz upphört att använda i sina memorialer, uppenbarligen inte utan instruktion från Stockholm.

Golovin blev utan tvekan mycket bedrövad över att ledningen för Kollegiet för utrikes ärenden beslutat lägga en del av ansvaret för den ogynnsamma utgången av riksdagssammanträdet på honom: han fick många kritiska anmärkningar på den låga kvaliteten på hans rapporter och för den lättsinniga inställningen till arbetet, och man godkände inte heller hans plan att han för syns skull skulle hemkallas ”för att visa vår kyligare inställning”, utan ledningen insisterade på att man måste bibehålla relationerna med Sverige och ha sin minister på plats ”för underrättelser”. Samtidigt gav man dock honom äntligen tillåtelse att resa på behandling och ”dricka brunn” på en känd kurort

i Europa. De ryska hemmamyndigheterna beslöt att ersätta honom i Stockholm med generaladjutanten greve Lopuchin. Det förvånar att Golovin själv ingenting visste om detta, innan en av hans svenska vänner berättade för honom, något som var ganska förolämpande. Det var först fram emot början av hösten 1727 som krisen var över och tonen i korrespondensen mellan Sankt Petersburg och Golovin återgick till den vanliga, det vill säga saklig och lugn.

Praktikanten

Det inträffade ytterligare några episoder som fick en destabiliserande påverkan på den ryska beskickningens verksamhet i Sverige under den här perioden, och som därmed också påverkade de rysk-svenska relationerna i stort. Ett exempel var att praktikanten Fjodor Solovjov rymde. Den unge mannen hade en tjänst vid den ryska ambassaden i syfte att studera svenska och fungerade som medhjälpare till en av sekreterarna. Golovin, som var missnöjd med praktikantens dryckenskap och ständiga uppträdanden, började misstänka att Solovjov dessutom stal. Han satte honom i arrest, men Solovjov lyckades rymma och tog med sig ett antal silverkärl och pengar. Men det allvarliga var att det uppkom en misstanke om att praktikanten dessutom lagt beslag på "statliga papper", en av hans arbetsuppgifter var att renskriva sådana handlingar. När det sedan framkom att Solovjov höll sig gömd hemma hos den danske ambassadsekreteraren Reisen fick den nya misstanken särskild betydelse och väckte intresse från de ryska myndigheternas sida. Solovjov greps senare i samband med ett försök att i hemlighet lämna Stockholm. Den sedan genomförda utredningen visade att han redan på hösten 1726 blivit bekant med danska och engelska diplomater och bland annat överlämnat kopior av sex rapporter och ett protokoll från en konferens med furst Dolgorukov. För handlingarna hade han mottagit 30 tjervontser (guldmünt) från den engelske sekreteraren Sulman och 20 från den danske. Efter flykten hade Sulman givit honom 25 tjervontser och rätt honom att ta sin tillflykt till det norska Friedrichshall "och därifrån be om förlåtelse". Utredningen fortsatte i Sankt Petersburg, dit Solovjov hade överförts i början av maj och placerats på fästningen i Schlüsselburg.

Testamentet

Stora bekymmer fick de ryska myndigheterna också i samband med en rapport från greve Golovin om att det i Sverige hade dykt upp ett "Testament" efter Katarina I. Som bilaga till en rapport daterad den 4 augusti skickade han texten i testamentet på tyska och svenska samt en översättning gjord av ambassadsekreteraren Schaevious.

Den ryske diplomaten uttryckte sitt missnöje över att svenska myndigheter låtit trycka "testamentet" utan att vare sig via sin egen eller den ryske ministern försöka ta reda på huruvida texten överensstämde med det exemplar som publicerats i Sankt Petersburg, som brukligt var mellan "vän-skapligt sinnade och allierade" länder. Där fanns faktiska skillnader: "den falska" varianten innehöll ett större antal artiklar och en mer detaljerad beskrivning av successionsordningen till den kejserliga tronen.

Golovin gjorde en officiell hemställan till de svenska myndigheterna med en begäran om att man skulle stoppa tryckningen av denna "paskill", men fick svar från vicepresidenten Banér att det var omöjligt "emedan nyheters egenhet lockar till nyfikenhet, och därför skynda boktryckarna att snarast dylikt publicera". "Testamentet" trycktes i 200–300 exemplar och distribuerades gratis till alla folkvalda "via fiskalen efter Sejmens avslutande".

Så tog historien med "testamentet" en ännu mer oväntad vändning. I en hemligstämplad rapport från den 22 september meddelade Golovin att "en vän i confidence" berättat för honom att den "andliga boken" först trycktes i Wien, okänt på vems initiativ. I syfte att ta reda på vem som givit ordern och framför allt försöka fastställa handlingens äkthet hade de svenska myndigheterna skickat en växel på 5 000 tjervontser till sin därvarande minister. Den ryske ministern uttryckte sin beredvillighet att åta sig kostnaden för tryckning av en dementi av den väl kända "falska boken" för att därmed "påvisa greve Horns och hans partisaners onda avsikter", då han inte tvivlade på deras inblandning i saken.

Fursten

Viss uppmärksamhet bland svenska politiker väckte också nyheten om gripandet och den därpå följande förvisningen av den mäktige furst Alexander Mensjikov i början av september 1727. Några talade om att händelsen tveklöst skulle utlösa oroligheter i Ryssland. De ryska myndigheterna reagerade därför mycket intresserat på Golovins uppgifter om att det "motsatta och icke välvilligt inställda partiet" beklagade gri-

pandet av fursten och talade om att man förlorat "en stor patron" i fråga om sina avsikter. Den 3 november kunde Golovin rapportera att en pålitlig vän berättat för honom att redan innan Sverige anslöt sig till Hannoveralliansen senatoren Joachim von Düben visat ledamöterna i sekreta utskottet ett brev som mottagits från furst Mensjikov, där denne försökte intala de svenska myndigheterna att de inte skulle frukta ryska hotelser i det fall man gick med i alliansen, då "makten uti trupperna ligger i hans händer", och att "fru kejsarinans hälsa är mycket svag". Fursten uttryckte också en förhoppning om att hans välvilliga inställning till Sverige inte skulle ha fallit i glömska om han någon gång hastigt skulle behöva hjälp.

Av "vännens" uppgifter framgick också att Mensjikov haft regelbunden kontakt med baron Cederhielm, och via honom och von Düben och till och med greve Horn lämnat information om vad som pågick vid det ryska hovet och berörde den av dessa personer förda politiken. Den här informationen är inte helt och hållet verifierad, men det som greve Horn kunde meddela under ett av sammanträdena i sekreta utskottet framstår som mycket typiskt för den pengagirige Mensjikov. Han uppgav bland annat att den svenske ministern i Ryssland baron Cederhielm skänkt Mensjikov "5 000 tjervontser i engelska penningar", som på hans begäran beviljats av kungen. Den här rapporten från Golovin behandlades bland andra frågor under ett möte i högsta sekreta rådet den 17 november 1727 och agerandet rubricerades som förräderi. Man beslöt genomföra en omsorgsfull genomgång av Mensjikovs konfiskerade handlingar och förhöra honom om de mottagna pengarna.

Kejsare – eller ej

Minister Golovin hade förstås dessutom mycket bekymmer med ett evigt problem i de rysk-svenska relationerna, nämligen frågan om huruvida en ny rysk härskare skulle tillerkännas titeln kejsare (imperator). I augusti 1727 rapporterade Golovin till Sankt Petersburg att greve Horn lyckats övertyga kung Fredrik om att man i utbyte mot kejsartiteln skulle kunna försöka att av den nye ryska härskaren få tillbaka Viborg, eller åtminstone ett antal av de kyrkor som låg närmast gränsen. Det uppskattades inte alls av ryssarna att initiativet bakom förslaget kom från den engelske ministern och hans kollega från Hannover. Nyheten avhandlades i högsta sekreta rådet den 17 november och uppfattades som ett av uttrycken för de revanschistiska stämningarna i det svenska samhället, vilka uppkommit mot bakgrund av härskarskiftet i Ryssland.

Golovin rapporterade regelbundet till sin hemmaledning om de växande antiryska

Testamentet

stämningarna i Sverige. I slutet av sommaren 1727 skrev han till exempel mycket om att Horns parti öppet uppmanade till att man skulle försöka återta en del av det förlorade territoriet och hänvisade till uppgifter från utländska diplomater om att den ryska flottan var svag. I ett anonymt brev som han vidarebefordrade och som spreds i Stockholm uppgavs det att kungen "tillsammans med några statstjänstemän" hade beslutat att "sig reda utan ryssens vänskap" och bara väntade på en förevändning för att gå i krig.

Bland dem som försökte dra nytta av omständigheterna under denna labila period i de rysk-svenska relationerna fanns också den kände politiske äventyraren Henning Friedrich von Bassewitz. En "pålitlig vän" till minister Golovin berättade för honom att den svenske ambassadören i Berlin, Otto Wilhelm Klinckowström, hade uppsökt av ministern från hertigen av Holstein, Bassewitz, som förklarat att den ryske kejsaren till våren hade för avsikt att "samla sina trupper till lands och havs". Klinckowström kontaktade ryske ministern Golovin för ett klarläggande, och denne förnekade

förstås allt. Golovin noterade dock i sin rapport att dylika påståenden skadar "hertigens credit hos härvarande folk", ett förtröende som redan var allvarligt försvagat efter senaste riksdagen. Han påpekade till och med att hertigens fiender i Sverige med avsikt understödde sådana intrigmakare och till och med betalade dem ersättning.

Situationen kring hertig Karl Fredrik själv fortsatte att utgöra ett irritationsmoment för ledande svenska politiker även efter Katarina Is död, och efter att han lämnat Ryssland. Att motsättningarna inte avtog framgår av en episod som sammanhänger med att hertigen fick en arvinge, som därtill var dotterson till Peter I och systerson till Karl XII, vid namn Carl-Peter Ulrich, sedermera rysk kejsare som Peter III. Den 24 februari 1728 meddelade den holsteinske ministern generalmajor von Reichel det svenska hovet att prinsen lyckligen kommit till världen och överlämnade ett brev från hertigen till drottning Ulrika Eleonora med ett erbjudande om att bli pojken gudmor. Reichel berättade senare hur väl mottagen han blev av kungaparet, och att de redan börjat förbereda dopgåvor till den nyfödde,

som diverse silverföremål som var värda 1 000 tjervontser. Men den 7 mars rapporterade Golovin att det kommit bud till Stockholm från Kiel om att prinsen redan var döpt och att det var greve Bassewitz' hustru som blivit gudmor. Detta hade skett "förutan tillåtelse" från drottningen, som sedan hon fått kännedom om dopet befann sig "uti stor förbittring" och ansåg att hon avskiltligen förnedrats. Drottningen blev till den grad uppbragt att det tillstötte en inflammation i kroppen och hon tvingades tillbringa några dagar till sängs.

Svenska historiker har flera gånger uppmärksammat hur intresset för "det holsteinska projektet" avtog i Sverige efter att partiet lidit förkrossande nederlag under 1726–1727 års riksdag, och hur kretsen av dess anhängare krympte. Hertigen noterade detta och insåg att han nu stod utan materiellt stöd från Ryssland och därför tvingad att vara mera aktsam om sina utgifter. Golovin noterar till exempel att baron Reichels ersättare på posten som holsteinsk minister Beglin sagt att han fått sig beviljad en helt liten summa. Den ryske ministern blev mycket bedrövad över detta, eftersom man "för denna summa icke kan hava vare sig "något öppet bord" eller några som helst andra extraordinära utgifter för att upprätthålla välvilligheten hos härvarande folk", och detta var mycket viktigt inför den stundande riksdagen.

Samtidigt hördes i Stockholms politiska salonger allt oftare tal om att hertigens intressen var "illa fördärvade" på grund av hur hans närstående agerat. Greven H R von Fersen talade till exempel vitt och brett om att Bassewitz vägrade betala honom en större summa för land som han köpt av denne i Estland. Han sökte upp Golovin och överlämnade en utförlig redogörelse av saken och tillkännagav att om Bassewitz innan riksdagens öppnande inte hade betalt hela beloppet så skulle han vända sig till "statliga befattningshavare" med en anhållan om att pengarna skulle dras från hertig Karl Fredriks årliga apanage. På hösten 1730 diskuterades aktivt i det svenska samhället uppgiften om att hertigen av Holstein tillsatt en särskild kommission med uppgift att utreda Bassewitz' agerande, då han bland annat anklagades för att ha förskingrat medel ur hertigens kassa. Den ryske ministern föredrog att hålla viss distans till sina holsteinska kollegor, särskilt till baron Reichel, men när dennes bostad "med ett flertal tavlor och en värdefull plafond" i oktober 1730 förstördes i en brand valde Golovin att "visa sin aktning" och lät Reichel bo en tid i hans hem.

(fortsättning följer)

Text: Galina Sjebalina, PhD RSUH (Moskva)
Översättning: Bengt Eriksson

ПЕТРЪ ТЕОДОРОВИЧЪ
Великий Князь Всероссийский
PETRUS FREDERICUS FILZOV

Semlor och våfflor på Cypern

Runt om på Cypern har vårterminen inneburit kalasande på svenska bakverk.

Ayia Napa

Läraren Madeleine Backman bakade bullarna, gjorde mandelmassa och vispade grädde – både vanlig grädde och nutellagrädde samt krossade smarties för en extra twist. Barnen fick sedan sätta ihop sin egen semla. Stor succé!

Limassol

Eleverna på Svenska skolan i Limassol fick prova på att montera ihop och äta semlor under veckan då fettisdagen inföll. Läraren Juliette Yiangou bakade först bullarna och eleverna fyllde dem sedan med mandelmassa och grädde. Vi pratade om fettisdagen och varför man äter semlor just den dagen. Svenska seder och traditioner är ett viktigt inslag

i undervisningen och den här gången var det extra uppskattat när eleverna även fick smaka på det de lärt sig.

Nicosia

Det gräddades våfflor i Nicosia. Barnen älskade det! Pedagogiskt ansvariga Carola Lång Howard, styrelseledamot Alexandra Askoldova Lund och läraren Lottis Enocksson hade också väldigt roligt. Lottis lärde oss att våfflor har ätits i Sverige sedan 1642!

TACK! till Sverigekontakt för stipendiet så vi kunde genomföra olika upplevelser med temat bakning på svenska på våra skolor.

Text: Ulrika E Lakkotrypi, ordf. Svenska Föreningen/
Svenska Skolan på Cypern

Trollformler, magiska ramsor och skapelseprocedurer

– eller om performativitet “How to do it with words”

Kan ord bli handling och realitet? Förändra och förvandla? Binda och lösa?

I sagan och myten går det bra. Prinsar som förvandlats till djur, oftast grodor eller odjur, i enstaka fall björnar, kan återförtrollas med ord, tilltro eller kyssar. Någon gång hävs förbannelsen genom att slänga grodan i väggen.

Ali Baba fick tillgång till grottan med de fyrtio rövarens skatter genom orden *Sesam, öppna dig*. Den trettonde fen som inte fick någon guld tallrik på Törnrosas dop uttalade en förbannelse över barnet – att hon skulle sticka sig på en slända och dö på sin sextonde födelsedag. Som tur var kunde en annan fe mildra och skala ner detta till att hon skulle sova i hundra år. Förnärmade feer skall man hålla sig undan från eller lära sig hantera. Då kan det vara bra med både besvärjelser och signaler.

Detta gäller även idag, mutatis mutandis.

Ett par handfasta, hushållsunderlättande, berikande och skyddande formler finns i sagan *Bord, duka dig* – om man sa *Briklebrit* till sin åsna så spottade den guldpenningar, och för att straffa en tjuvaktig värdshusvärd som lagt beslag på både det magiska bordet och den guldproducerande åsnan kunde tillropet *Knöl-påk ur säcken* vara en effektiv åtgärd. I sagan om *Den förtrollade grötgrytan* måste man lära sig

exakt rätt kommandon för både on och off: *koka gryta!* och *stopp gryta!* för att inte orsaka översvämning.

Kraftfulla ord, ramsor och botformler har använts mot sjukdom och olyckor, för att stilla blödning, lindra halsbränna och smärtan efter getingstick, ormhugg eller spindelbett och för att hålla elden vid liv.

Den äldsta bevarade svenska texten är från 1400-talet, men etnologer har i nutid sammanställt många folkliga samlingar av trollformler, fullt användbara för inte så många sekel sen. Redan i rikena Egypten och Mesopotamien fanns formelsamlingar, framförallt medicinska, mot bland annat hudåkommor, ögonbesvär, brännskador. Merseburgsbesvärjelserna från 800-talet ger fornordiska/fornryska tips om såväl handhavande av hästens vrickning som upplösning av fångars fjättrar.

Abrakadabra och Hokus, pokus, filiookus

Trollformler kan alltså även användas negativt, som förbannelser, för att bringa olycka över en eller flera personer. Begreppet fatwa blev känt i nutid när det officiellt uttalades över Salman Rushdie – med decennielånga skyddsåtgärder och ett par mordförsök som följd. Egentligen betyder begreppet endast utlåtande av en rättslärare, eller prejudikat.

En del ord var – enligt folktron – så farliga att de kan frammana det de betecknar, och då får man för säkerhets skull använda ersättningsord, noaord. Ulven blev *Varg*, *Gråben* – eller inställsamt – *Gullegrå* eller *Gullfot*. Björnen kan negativt kallas *Styggnacke* eller *Storkräket*, men också de insmickrande *Myrtass* eller *Bamsefar*. Redan i det gamla Grekland omtalades hämndegudinorna Erinyerna som de välvilliga *Eumeniderna* för att inte reta upp dem i onödan. Åsken kallas *tordön* efter den som framkallar den med sin färd över himlavalvet. Och den värste av alla – djävulen – blev *den onde*, *hin håle*, *den lede*.

De första och uppenbarligen mest grundläggande performativa orden finns i skapelseberättelsen i Första Mosebok: *Varde ljus*. Därefter skapades, via ord, dag och natt, himlafäste, sol och måne, hav och landmassor,

djur och människor. Ordförvandlingsexemplen är många i de bibliska texterna, ofta är de åtföljda av gester och förstärkande redskap. Moses delar Röda havet med sin lyftade stav – och låter det slå ihop över förföljarna. Jesus stillar vind och vågor på Galileiska sjön genom orden *Tig, var stilla*, förmerar fem kornbröd och två fiskar till mat för många och förvandlar vatten till gott vin i sex stenkrukor vid bröllopet i Kana.

Och nu då

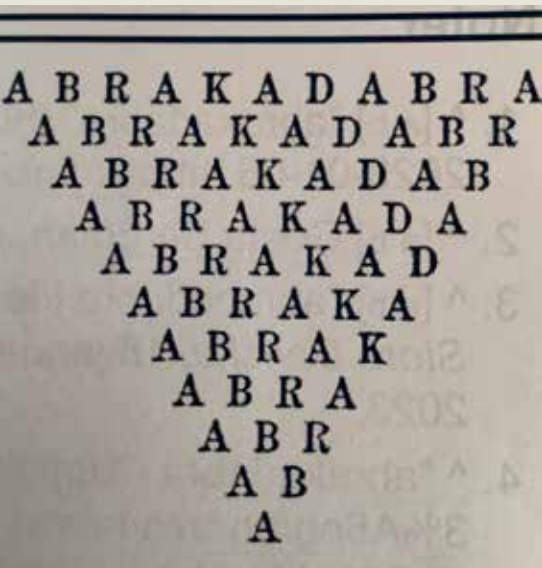
De performativa orden förändrar alltjämt civilstatus och samhällspositioner, binder och löser juridiskt och formellt: de används för att viga, döpa, döma, överenskomma, ingå avtal, skilja sig.

De utgör religiösa handlingar, och man kan med deras hjälp öppna och inviga riksdagar och broar och årsmöten. Från ett tillstånd till ett annat. De tu förklaras man och hustru, barnet döps och får ett namn, man kan dömas eller frias i domstolar, man utnämns till ett ämbete och till slut återanvisas man till jord och mull. Ofta är dessa delvis ceremoniella ord beledsagade av gester; en lyftad hand, en hand på en helig skrift, en offentligt tecknad underskrift, ett knäfall, en ring-, fot- eller fällkyss, ett handslag. Och de är alltid situationsbundna – de fungerar bara om de yttras av rätt person till rätt mottagare i rätt kontext. Autenticiteten är väsentlig.

Det gamla Egypten? Medeltiden? Nja, de performativa orden lever och frodas i nuet – i det politiska offentliga rummet – och i teorbildningar inom humaniora.

Vad annat är de politiska slagorden – Trumps *MAGA*, *drill-baby-drill*, Musks *Doge* som monterar ner statliga institutioner? Begrepp som tariffer, tullar, migration, upprustning än magiska, ofta enstaviga, enkla och starka ord som förvandlar verkligheten, som förstörar och förminskar stater och avtal och förvandlar presidenter och statsmän till pysslingstorlek eller odjur. Ord förbjuds i detta nu, i en stat som vi inte känner igen, av politisk rädsla för vad de kan åstadkomma: *jämlikhet*, *tillgänglighet*, *kulturare*, *evidensbaserad*, *samhälle*, *vaccin*, *akademi*.

Det finns inte ens ersättande noaord.

Talakt och handlingsaspekt

En sista ingång – den vetenskapsteoretiska. Den brittiska språkfilosofen J.L. Austin höll en serie föreläsningar i slutet av 50-talet kring *How to do things with words* där han lanserade begreppet talakt och såg ett yttrande som en del av en handling. Detta handlingsinriktade performativbegrepp har sedan utifrån effekt eller verkan blivit ett postmodernt nyckelbegrepp med hjälp av Jacques Derrida, John Searle, Judith Butler och andra teoretiker inom bland annat språkvetenskap, etnologi och genusvetenskap och kanske tydligast inom teater-vetenskap med kulturella praktiker som lekar, ritualer och performansframträdanden.

Det räcker inte med en prinsesskyss numera – jag ser behovet av en uppdaterad handbok med några effektiva ord för avförtrollning av lite av varje.

Text: Ulla Berglindh

Boksamlingen växer – och språket, och världen

Förra året hade jag ett par texter om barns läsande: "Detta är en tioårings bokhylla" i nr 1/24, och "...och en tvååring:" i nr 3/24.

Ett år har gått, elvaåringen författar nu själv, just nu en historia om bästa sättet att dra Island lite närmare Sverige, och treåringens boksamling har vuxit ur den första bokhyllan. En ny har installerats, och hans mammas uppmaning när hon skulle ta en bild, att ställa sig närmare bokhyllan mötes av en lätt tillrättavisning: "det är inte en hylla, det är mitt bibliotek".

Enligt aktuella undersökningar ökar läsandet bland barn. De här två hjälper statistiken betydligt.

Nya spännande böcker från Sverige!

229:-

Camilla Hamid
Home Sweet Home

229:-

Caroline Säfstrand
Min sista önskan

235:-

Moa Hergren
Syskonfejden

259:-

Erik Niva, Linn Nordström
z

bokus

Stockholm

– nära, men annorlunda!

Den 7 maj var det dags igen – som avslutning på sina svenskstudier åkte 23 gymnasieelever från Vanalinna Hariduskolleegium i Tallinn till Stockholm. Solen sken, allt flöt på och till och med Slussen såg nästan klar ut! I alla fall fanns det nya fina bänkar på Kornhamnstorg där vi brukar samlas innan vi åker tunnelbana tillbaka till färjan.

Här kommer ett axplock av elevernas intryck!

Loore

Eftersom det var min första gång i Stockholm kunde jag inte riktigt ta in allt. Husen, gatorna, människorna – allt var som hemma, men samtidigt så annorlunda. Den kanske största glädjen var hur folk klädde sig. Jag fick känslan av att folk vågade lite mer prova olika saker och det var en positiv stämning i överlag.

Helena

Jag tyckte väldigt mycket om vår resa till Sverige, Stockholm. Jag har många minnen från Sverige från när jag var barn så det var kul att se gamla kända platser liksom Estniska huset. När vi tittade på dokumentären om Olof Palme, blev jag så fascinerad av hans död och därför var jag glad att vi gick till mordplatsen. Liksom Tommy från "Pippi", tycker jag också väldigt mycket om svenskt godis, jag åt banana-toffee bubs och det var godaste godis jag har ätit.

Emily

Stockholm var mycket stort och spännande. Där var många parker och små affärer, till exempel promenerade vi genom Vasaparken som Astrid Lindgren såg från sitt fönster. I Stockholm stannade vi också på en egendomlig plats. Det var platsen där någon mördade Sveriges statsminister Olof Palme, detta gatuhörn kommer att hemsöka mig.

Anna-Lotta

Jag gillade att Stockholm var så grönt, rent och fräscht. Det skapade verkligen vårkänsla. Alla husen hade en specifik färgsättning – både i Gamla stan och i nyare stadsdelar. Jag kände mig som hemma!

Kirke

Stockholm var mycket vacker och rymlig. Jag tyckte om att trottoarerna var breda och fotgängarvänliga. Hela arkitekturen var enhetlig och fin. Jag gillade också att det fanns mycket grönska i staden.

Loore Natali

Stockholm är mycket grönare än Tallinn, parkerna var mycket vackrare och det var fler människor där. Vi åkte också tunnelbana i Stockholm, som var spännande eftersom det inte finns någon tunnelbana i Tallinn.

Lauren

Jag ska minnas hur många fina parker, trappor och andra platser det finns i Stockholm där man kan sitta med vännerna, prata och äta lunch. Därför verkade staden varm och välkomnande. Det var mitt första besök men inte sista, hoppas jag!

Siim

Jag kände att alla människor där var mycket vänligare än ester. För mig var den bästa saken i Stockholm arkitekturen. Ett stort antal hus i barockstil var särskilt intressant för mig.

Olivia

Jag tycker att Stockholm var precis som en saga, och fullt med färger. Det var ganska magiskt och jag älskade att det fanns så många parker/trädgårdar.

Thomas

För mig var det intressant att besöka Hallwylska museet, särskilt med tanke på familjens förmåga att planera alla samlingar i förväg. En stor del av dem fick paret aldrig se själva. Antalet prylar som de, i synnerhet Wilhelmina, ägde! Det som imponerade var Wilhelminas engagemang och hennes intresse för detaljer.

Marianne

Wilhelmina von Hallwyl måste ha varit en rejäl artist med tanke på hennes hängivelse.

Kristian

I Stockholm är det fler cyklar än i Estland. Jag gillar det.

Gabriel

Jag har varit i Sverige många gånger, men jag har aldrig varit i Gamla stan. Jag tyckte om att promenera i Gamla stan därför att arkitekturen var intressant. En annorlunda sak i Sverige var FIKA. Vi har ingen FIKA i Estland men i Sverige såg jag FIKA-annonser överallt.

Marten

Jag åkte till Sverige för andra gången och det var bättre än förra gången. Det var soligt och staden hade många vackra hus och många skulpturer. Jag kunde också prata svenska med några personer!

Alma

Stockholm var som en jättelik lärobok i svenska. Mycket text överallt som jag (nästan) förstod! En himla bra känsla!

RECENSION

Helsingfors genom seklerna.

Svenskt, finskt, kosmopolitiskt.

Recension av Henrik Meinander, Helsingfors. Historien om en stad. Helsingfors & Stockholm 2025. 303 s.

Omtyckta städer begåvas gärna med poetiska epitet. Stockholm får ibland heta *Nordens Venedig* eller *Mälardrottningen*, Lissabon benämns *Reina del Mar* (Havets drottning), och Helsingfors har hyllats som *Östersjöns dotter*. Finlands huvudstad har även tagit form i den smäckra skulpturen *Havis Amanda* av Ville Vallgren på Salutorget i stadens centrum. Borgå-sonen Vallgren som fick ett starkt genomslag i Paris på 1890-talet, framställde Helsingfors som en formfulländad kvinnogestalt uppstigande ur havet och omgiven av vattensprutande lejon. När konstverket kom på plats 1908 ansågs det ekvokt och utsattes för häftig kritik men har därefter flera gånger framröstats som stadens populäraste konstverk.

Helsingfors utmärkes av sitt extremt havsnära läge vid Finska viken. Ingen annan huvudstad i Östersjöområdet har sin stadskärna så långt ute vid havet. Medan Stockholm gömmer sig bakom en svärnavigerad skärgård, är Helsingfors fullt exponerat mot havet, ett läge som accentueras ytterligare med Fiskehamnen som nu är under utbyggnad och som 2035 beräknas ha 25 000 invånare och 10 000 arbetsplatser.

Stadens historia tecknas i en nyutkommen bok av Henrik Meinander. Volymen inleds med en kärleksförklaring. I Helsingfors såg författaren första gången dagens ljus och där vill han dö. Han är naturligtvis lokalpatriot i någon mening, men hans opus om hemstaden är minst av allt någon skrytvals. Meinander har rätt utrustning för uppgiften. Inte nog med att han är historieforskare vid Helsingfors universitet och har skrivit uppskattade översiktsverk om Finlands historia. På hans meritlista finns även en lysande biografi betitlad *Marskalk i vadmal* om överbefälhavaren tillika rikets sjätte president Gustaf Mannerheim.

Meinanders bok belyser stadens historia ur ett flertal synvinklar: geografiska, politiska,

kulturella, estetiska. Lokalhistoria får även en släng av globalhistoria genom diverse utblickar och anknytning till internationella fenomen och trender. En stark betoning ligger på Helsingfors' huvudstadsfunktioner, kanske aningen för mycket.

Anslaget är lätt, fram väller information och synpunkter som gör läsningen till ett nöje. Skildringen är kronologisk med vissa återkommande tematiker. Författaren driver tesen att Helsingfors' livsbetingelser, mer än storstäder och huvudstäder i gemen, är en spegling av storpolitikens omkastningar. En term som återkommer är geopolitik. Författaren påstår till och med att Helsingfors är en "geopolitisk skapelse".

Kriser i omvärlden och svängningar i stormaktspolitiken har fått omvälvande konsekvenser. Det gäller den dramatiska maktförskjutningen under det stora nordiska kriget (1700-21) som slutade med Sveriges abdikation som regional stormakt. Det gäller även Napoleonkrigens tid runt 1800 då Finland blev ett storfurstendöme i det ryska kejsarriket. Under världskrigen blev landets och stadens öde av existentiell natur.

Petersburgsfaktorn

Det kan låta paradoxalt men i sin bok om Helsingfors driver författaren tesen att den viktigaste händelsen, på gott och ont, i stadens utveckling var anläggandet av Sankt Petersburg 1703 längst in i Finska viken vid Nevaflodens mynning. Rysslands framträngande till Östersjön var oundgängligt. Författaren tar för givet att helsingforsbor i rysk fångenskap anlätades för det tröstlösa slitet att lägga grunden för den blivande imperiestaden på träskartad mark som en gång varit svenskt territorium. Den ryska staden blev en fientlig maktfaktor och konkurrent men även avsättningsmarknad, stilbildare och välgörare.

I skrivande stund är kontakterna avskurna på grund av Putin-regimens ökande repression och Rysslands fullskaliga krig mot Ukraina. Snabbtågen som förkortade restiden mellan de bägge metropolerna har

slutat att gå. Ryska turister, varav en del med feta plånböcker, har försvunnit från den finska huvudstadens high fashion-butiker, och det ryska språket hörs inte längre på stadens gator, där även stadens ryska minoritet avstår från att kommunicera på sitt modersmål. Tillträdet till den viktiga ryska marknaden har strypts vilket fått till följd att utländska investerare nedprioriterat Helsingfors.

En fix idé hos Gustav Vasa

Stadens upphov kan rubriceras som ett påfund av Gustav Vasa, men det var ingen "quick fix", och det behövdes flera omstarter. Den ursprungliga staden hade ett mer skyddat läge uppströms Vanda å än dagens Helsingfors. Man måste hålla i minnet att Sverige under 1500-talet var en furstestat i vardande med en väst-östlig sträckning från Lödöse i väster till Nevafloden i öster, alltså ett rike med långa försörjningslinjer. Åbo och Viborg var fasta punkter i denna statsbildning som både kommersiellt och territoriellt hade konkurrens från ryssar och hanseater. För Vasakungen och hans söner hägrade framgångar på den stora ryska marknaden, men detta krävde både närvaro och kontroll. Det gällde inte minst att ha uppsikt över varuströmmarna och styra dem till städer som hade rätt till utrikeshandel och kunde ge kronan tullinkomster.

Helsingfors var länge bara en i raden av svenska städer längs Finska vikens norra kust. I och med det svenska rikets reorganisering under Axel Oxenstiernas ledning växte staden något i betydelse. Ett nytt Helsingfors uppstod när Riksrådet i Stockholm 1640 beslöt om en nystart närmare havet. Dess uppåttstigande karriär i ortshierarkin gick långsamt och det skulle dröja ett par sekler innan stadens befolkningstal överflyglade Åbos.

Det stora nordiska kriget började 1700 lyckosamt för de svenske men Karl XII:s vidlyftiga försvarsstrategier ledde efter hand till att den finska landsdelen i växande grad fick bära krigets bördor. Helsingforstrakten blev ett uppmarschområde för svenska militära

förband. Efterhand som ryssarna avancerade och erövrade de baltiska provinserna blev vardagen tyngre i Helsingfors med omnejd: utskrivningar, inkvarteringar samt skaror av flyktingar och pest i krigets spår. Helsingforsborna fick se döden i vitögat 8 maj 1713, när tsar Peter på ett krigsfartyg åsåg hur den ryska krigsflottan stormade och belägrade staden. Svenskarna flydde men lämnade en brinnande stad efter sig.

Det är symptomatiskt att staden är fattig på minnen från den svenska tiden, eftersom träbebyggelsen blev lågornas rov vid flera stadsbränder. Även när Helsingfors utrymdes under finska kriget 1808 stacks staden i brand av stadsbor inför annalkande ryssar. Om man undantar Sveaborgs fästning så är Ulrika Eleonorakyrkan, uppkallad efter Karl XII:s barnlösa syster och Sveriges regent 1719-1720, den enda byggnad som finns kvar från stadens svenska tid.

Sveaborg – kontroversiellt fästningsbygge och världsarv

Ambitionen hos den svenska riksledningen att återerövra mark och position i den östra landsdelen stod under frihetstiden inte i någon rimlig proportion till rikets resurser, vilket skulle visa sig under ytterligare krig mellan Sverige och Ryssland. Emellertid gjordes stora ansträngningar att göra Helsingfors till en central punkt i försvaret av Finland. Lyckträffen för stadens del blev uppförandet av fästningen Sveaborg vid inloppet till Helsingfors. Som arbetsinsats betecknad jämför författaren byggandet av Sveaborg med grävningen av Göta kanal under 1800-talet.

Efter att fästningsplanerna klubbats, igångsattes arbetet 1748. Primus motor i planering och genomförande var den mångsidigt begåvade Augustin Ehrensvärd. Sveaborg blev ett kunskapscentrum. Fackfolk rekryterades från hela riket, och militärtekniska innovationer kom tidigt. Meinander markerar även garnisonens roll som en kulturhård och mottagare av intellektuella strömningar från Stockholm och från övriga världen. Sveaborg har varit i både svenska, ryska och finländska händer och har trots återkommande krigiska händelser skonats från förstörelse och utgör idag ett världsarv.

Flerspråkig huvudstad

Sveriges saknade förmåga att upprätthålla den östra rikshalvans trygghet. Efterdyningarna av den franska revolutionen och skiftande stormaktskonstellationer ledde till Finlands inträde i den ryska maktsfären, och Sverige gav efter hand upp ambitionerna att återerövra Finland. Det var inte

självkärligt efter 1809 att Helsingfors skulle bli storfurstendömet Finlands huvudstad, men när beslutet väl var fattat gavs stadens centrala del en magistral utformning, något som får tillskrivas tsaren Alexander I. Med ryskt kapital formades en stadskärna utifrån Johan Albrecht Ehrenströms stadsplan. Senatshuset, domkyrkan och så småningom universitetshuset, allt i nyklassisk stil, ritades av berlinaren Carl Ludwig Engel och har skänkt staden en aura av grandezza.

Under kejsartiden fick staden, trots sin litenhet, något av en kosmopolitisk framtoning. Trots att Finland blivit ett ryskt storfurstendöme förblev Helsingfors i de flesta avseenden en svensk stad, även om Sveaborg till stor del befolkades av ryska militärer. Ryssar var i minoritet i själva staden, men ryska köpmän vållade irritation därför att de ansågs gynna sina egna landsmän. Under 1800-talet kom ett inflöde av ryssar, och folkmängden ökade. Ett mått på den ryska civilbefolkningens storlek var att närmare 4 000 tillhörde den ortodoxa kyrkan under 1870-talet. Därtill kom Sveaborgs befolkning, främst några tusen rysktalande. I Finland som helhet talade majoriteten finska, men svenska var förvaltningspråk och det dominerande undervisningsspråket. Samhällets ledande skikt var svenskspråkigt. Vissa ryska ord och uttryck tog sig dock in både i svenskan och finskan. Smärre grupper av andra folkslag från det omfattande ryska imperiet etablerade sig. På så sätt kom judar ur den ryska armén och judiska köpmän att hamna i små men livskraftiga församlingar. Stadens tyskar bildade 1858 en egen församling, detta under en tid då tyskan var lingua franca i Östersjöregionen.

Inflyttade tyskar och deras ättlingar var ett permanent befolkningsinslag i alla större städer runt Östersjön. I början på 1900-talet, då russifieringen av Finland fått effekt, var ryskan ett obligatoriskt läroämne i alla läroverk. Likaså obligatoriskt men populärare och användbarare var tyskan.

Till denna bild av språkvariation (och viss språkförbistring) kan fogas att ryska kejsare på besök i Finland välkomnades på franska, som var ett i den finländska eliten förekommande språk. Även några av storfurstendömet guvernörer talade helst franska, medan andra, av vilka flera hade tyskbaliskt ursprung, konverserade på tyska.

Helsingfors modernisering i rekordtempo under årtiondena före första världskriget ges en tät beskrivning. Här demonstreras vad ekonomer kallar

take-off, med andra ord ett avstamp från underutveckling om man så vill. Perioden sammanfaller med vad som numera kallas den första globaliseringsvågen, framväxten av en atlantisk ekonomi mellan Amerika och Europa. Tekniska innovationer var legio.

Staden Helsingfors blev en nordlig nod i denna utveckling. Finland var ett av Eruopas fattigaste länder 1870, då järnvägen mellan Helsingfors och S:t Petersburg öppnades. Härigenom knöts Finland närmare till det kontinentala Europa. Effekterna på skogsindustrin blev omedelbara. Verkstads- och metallindustrin stimulerades. Ryskt kapital hade vartefter sökt sig till finskt näringsliv, som i sin tur sökte allt större avsättning i och genom S:t Petersburg. Helsingfors befolkning fyrdubblades på fyra decennier.

Utan att direkt peka på tydliga orsaks-samband illustrerar författaren de många komponenterna i hela denna utveckling. Stadens tidiga och snabba elektrifiering blir en framgångsfaktor, utbyggnaden av telefonnätet likaså. Den tekniska och ekonomiska utvecklingen gick parallellt med en förstärkning av civilsamhället. Växtvärk fanns förvisso, men perioden som också präglades av politiska reformer kan betecknas som den mest dynamiska i stadens historia. Lägg därtill den ryska regimens krav på rättning i leden, russifiering, och det motstånd som följde härpå. Mot bakgrund av industristadens kakafoni målade Albert Edelfelt och komponerade Jean Sibelius. Helsingfors var först i världen att välkomna kvinnor till landets parlament. Det var ett tecken i tiden att en kvinnlig arkitekt, Wiwi Lönn ritade det Nya Studenthuset vid den nuvarande Mannerheimvägen.

Helsingfors på världsscenen

Under 1900-talet drogs Finland och dess huvudstad alltmer in i den internationella turbulensen. Författaren lyckas knyta ihop världspolitiken med vad som hände på det nationella och lokala planet. En pikant detalj är att Lenin, när han med tysk hjälp tog sig från kontinenten till det kokande Petrograd, fick tillfällig bostad hos lokföraren Arthur Blomqvist och hans hustru i Helsingforsförorten Tölö. I deras hus skrev Lenin större delen av sin stridsskrift *Staten och revolutionen*.

Vardagsliv och stämningar skildras med hjälp av dagstidningar och veckopress m.m. Författaren tycks vara cineast. Han har utnyttjat journalfilmer för att dokumentera helsingforsbornas vardag och hänvisar dessutom till spelfilmer för att fänga vad han betecknar som stadens estetik. Meinander anser att dessa speglar hur helsingforsborna själva ville se sin stad. Även "banala filmer"

har härvidlag varit användbara.

Den unga republiken Finland hade under mellankrigstiden utmärkt sig som en idrottsnation. Detta gav eko i omvärlden. Den allra främste företrädaren var "the flying Finn" Paavo Nurmi, som vid tre olympiska spel (1920, 1924, 1928) sprang hem nio guldmedaljer. Finlands framgångar i Berlin-olympiaden 1936 lovade gott för 1940 års olympiad som skulle gå av stapeln i Helsingfors. Helsingfors var förberett med idrottsanläggningar och "en" olympiaby, men kriget kom emellan. På stadens lott föll att arrangera 1952 års olympiska sommarspel, något som vissa minnesgoda svenskar främst förknippar med att Ingemar "Ingo" Johansson efter tungviktsfinalen i boxning diskvalificerades för "passiv boxning" och berövades silvermedaljen. I flera svenska tidningar stämplades den blivande tungviktsvärldsmästarens fega uppträdande som en nationell förnedring. (Genom IOK:s ingripande kunde "Ingo" kvittera ut sin medalj 1983.)

Ett väl genomfört OS-arrangemang satte Finland på världskartan, men det hela hade krävt ett gillande från Moskva som för egen del såg en chans till idrottslig PR-framgång. Sovjet hade inte deltagit i mellankrigstidens olympiska spel. Trots ihållande regn, måttliga idrottsliga framgångar av finska deltagare samt färre tillresande utlänningar i publiken än väntat fick arrangörerna positiv uppmärksamhet i internationell press och helsingforsarna ett minne för livet.

Det fanns något av kalla kriget-stämning kring arrangemangen. Sovjetunionen såg till att de deltagande idrottarna från öst och väst hade minimal kontakt, bland annat genom att deras förläggningar separerades till skilda delar av staden. Den uppseglande bolagsjätten Coca Cola skänkte 700 000 flaskor, och försäljningens överskott tillföll finländska krigsinvalid, med andra ord en demonstration av USA:s "mjuka makt".

Helsingfors har under efterkrigstiden fått sin beskärda del av de utmaningar som gällde stora och mellanstora städer generellt i västvärlden: svällande befolkning, expansion av skolor och högre utbildningar, krav på sjukvård och social välfärd, utbyggnad av vägar och transportnät, intressekonflikter mellan bilister och kollektivåkare samt integrering av inflyttare, i Finlands fall mest inflyttare från andra landsänder.

En av bokens illustrationer bild har fastnat på recensentens näthinna, nämligen ett svartvitt fotografi av en av förbipasserande sexdörrars Mercedes-Benz 600. I bilen sitter som enda passagerare, Jugoslaviens president Josip Broz Tito, på väg till en session under den Europeiska säkerhetskonferensen

i Helsingfors sommaren 1975. Världens uppmärksamhet koncentrerades på den finländska huvudstaden när trettiofem av världens mäktigaste politiska ledare inklusive Gerald Ford och Leonid Brezjnev samlades för att underteckna de s.k. *Helsinki Accords*, ett dokument av världshistorisk betydelse rörande staters självbestämmande och mänskliga rättigheter. Denna överenskommelse mellan kalla krigets huvudmotståndare var resultatet av många års överläggningar med viktiga insatser av finländska diplomater och anses ha haft en viss betydelse för Sovjetunionens sammanbrott.

Meinander avslutar med reflektioner om Helsingfors som ett urbant ekosystem. Vissa djur och växter försvinner, andra dyker upp, en del spontant, andra på grund av mänskliga ingrepp. Råttor som förr fann föda när hushållen vräkte ut sina matrester utanför huset, söker sig nu ner i avloppssystemen på jakt efter näring. Numera trivs räven i stadens grönområden i jakt på harar och kaniner. Helsingfors får beteckningen grön stad, vilket motiveras av den myckna naturen samt politiska miljöpartiers agerande i stadsfullmäktige.

Finland har 2025 utpekats som världens lyckligaste land. Denna toppnotering är inget engångsfenomen. Finland kommer ständigt högt i mätningar som gäller livskvalitet, innovation och annat, och eftersom närmare en tredjedel av landets befolkning bor i Stor-Helsingfors utgör säger detta även mycket om huvudstadsborna. 2012 förärades Helsingfors tillsammans med några grannkommuner utnämningen World Design Capital. Förklaringar till Helsingfors upphöjelse av de nämnda slagen kan man söka i de senaste decenniernas välfärdspolitik och finländarnas svar på samtidens utmaningar. Efter läsning av Meinanders bok ökar förståelsen för att dessa framgångar även måste sökas längre tillbaka i tiden. Hans bok kan tveklöst rekommenderas.

Text: Harald Runblom, professor emeritus, Uppsala universitet, hrunblom@outlook.com

Nutidsorientering

Följde du med vad som hände i Sverige våren 2025?

1. Vd:n för Volvo Cars har fått sparken. Vad heter efterträdaren?

- A. Håkan Samuelsson
- B. Martin Lundstedt
- C. Nina Aresund

2. Sverige har fått en ny jämställdhetsminister. Vem?

- A. Martin Melin
- B. Paulina Brandberg
- C. Nina Hansson

3. Det har under april varit stor oro på världens börser. Något oväntat hände då i Sveriges ekonomi. Vad?

- A. Den svenska börsen gick upp.
- B. Den svenska kronan gick starkt uppåt.
- C. Sverige bytte valuta till euro.

4. Sveriges regering vill höja anslaget till försvaret. Med hur mycket av BNP?

- A. 2,5 %
- B. 3 %
- C. 3,5 %

5. Wahlgrens värld är en populär tv-serie som nu fått konkurrens av en annan familj. Vilken?

- A. Petra Medes familj
- B. Isabella Löwengrips familj
- C. Camilla Läckbergs familj

6. Rotavdraget ska höjas i maj. Hur mycket av arbetskostnaden får man dra av nu?

- A. 25%
- B. 30%
- C. 50%

7. Årets gula majblomma saknar ett blad. Varför är det så?

- A. Det blev ett misstag under produktionen.
- B. Det är som en påminnelse över barnfattigdom i Sverige.
- C. Det handlar om var nålen ska sitta på blomman.

8. Vem vann årets SM-guld i hockey för herrar?

- A. Luleå HF
- B. Brynäs IF
- C. Rögle BK

9. Två riksdagspartier har fått nya partiledare. Vilka?

- A. Vänsterpartiet och Liberalerna
- B. Centerpartiet och Kristdemokraterna
- C. Liberalerna och Centerpartiet

10. Den 17 maj var det final i Eurovision Song Contest 2025, och där tävlade KAJ. Vilken dialekt sjunger de på?

- A. Vörådialekt
- B. Gotländska
- C. Pajalamål

11. Det har varit kritik mot det så kallade PETH-testet. Vilken typ av test är det?

- A. Det är ett alternativt högskoleprov för läkarstudenter.
- B. Det är Transsportstyrelsens test för att mäta förhöjda alkoholvärden.
- C. Det är en fystest för elitidrottare.

12. Det har varit problem med att rekrytera en nationell säkerhetsrådgivare. Hur länge stannade Tobias Thyberg på posten?

- A. En halv dag
- B. En dag
- C. En vecka

13. Den 17 maj är det många löpare i Göteborg. Vad är det som händer då?

- A. Då äger Göteborgsvarvet rum.
- B. Då är det Göteborgs maraton.
- C. Då är det "löpfestens dag" på Liseberg.

14. Världens katoliker har fått en ny påve. Vad heter den svenske kardinal som röstade fram den nya påven?

- A. Anders Arborelius
- B. Anders Aurelius
- C. Anders Aurell

15. På våren är det speciellt trevligt att besöka en botanisk trädgård. Vilken är Sveriges största?

- A. Göteborgs botaniska trädgård
 - B. Uppsala botaniska trädgård
 - C. Bergianska trädgården i Stockholm
- Mejla svaren till sofia.tingsell@sverigekontakt.se. Du kan också skicka de rätta svaren till Sverigekontakt, Box 53066, 40014 Göteborg. Tre pristagare utses vid dragningen 15 augusti 2025. OBS! Kom ihåg att skriva er adress i mejlet så att vi kan skicka er vinsten!

Lösning till nutidsorienteringen nr 1/2025 var: 1B, 2A, 3C, 4C, 5A, 6A, 7C, 8A, 9A, 10B, 11A, 12A, 13B, 14B, 15C

Pristagare från nr 1/2025:
Satu Huuhka, Eräpolku, Finland
Ieva Krūmina, Talsi, Lettland
Håkan Wihlborg, Kingsley, Australien

Det kommer en bokförsändelse med posten! GRATIS!

Foto: Jeff Johns

FÖR ELEVER SOM VILL MER

SSHL är en internationell skola för elever som vill lägga extra fokus på sina studier eller som drömmer om att studera eller arbeta utomlands så småningom.

Vi erbjuder:

- svenska gymnasieprogram
- International Baccalaureate, IB

En IB-utbildning är gångbar över hela världen och öppnar upp dörrar för såväl svenska som internationella universitet.

På SSHL har vi högt akademiskt fokus, med fantastiska lärare, stort utbud av fritidsaktiviteter, elevvård och starkt studiestöd.

För internatelever finns tre alternativ:

- Heltidsinternat - för er som bor långt bort
- SSHL Traditionellt - res hem vissa helger
- Veckointernat - res hem varje helg

**Varmt välkomna att göra ett besök
eller kom och Provbo när det passar er!**

**SIGTUNASKOLAN
HUMANISTISKA LÄROVERKET**

Läs mer om Sveriges enda internationella internatskola på [SSHL.SE](https://sshl.se)